

Filozofie, ekonomie, politologie, sociologie, psychologie, historiografie

MARATHON

4/2011

číslo 103

**Teoretický časopis věnovaný otázkám postavení
člověka ve světě, ve společnosti, v současném dění**

Obsah:

1. ÚVODNÍ POZNÁMKA	2
2. HLAVNÍ MATERIÁLY	4
MASOVÉ MÉDIÁ A REKLAMA VO VZŤAHU KU KONZUMENTOVI (DANIELA HREHOVÁ)	4
<i>Komplexní pohled na problematiku využití masmédií v reklamě</i>	13
<i>a možnost uplatnění teorie her (Hana Čepová, Herbert Heissler, Radim Valeník)</i>	13
FRANTIŠEK MACHNÍK – AGRÁRNÍ POLITIK, MINISTR,	18
CTITEL VENKOVA A VLASTENEC (JAROSLAV ŠETEK)	18
3. RECENZE	23
O POLITICKÝCH IDEOLOGÍCH – FUNDOVANĚ, POUČNĚ, INSPIRATIVNĚ (PAVEL SIRŮČEK)	23
4. K TEORII REDISTRIBUČNÍCH SYSTÉMŮ	26
TEORIE HER A REDISTRIBUČNÍ SYSTÉMY (APLIKACE V OBLASTI ZDRAVOTNICTVÍ) (MARTIN PROCHÁZKA)	26

MARATHON
Internet: <http://www.valencik.cz/marathon>

Vydává:
Radim Valeník
jménem Otevřené společnosti příznivců
časopisu MARATHON

Vychází od listopadu 1996

Registrační značka: MK ČR 7785

ISSN 1211-8591

Redigují:
Vladimír Prorok
e-mail: prorok@vse.cz
Pavel Sirůček
e-mail: sirucek@vse.cz
Radim Valeník (224933149)
e-mail: valencik@cbox.cz

Redakce a administrace:
Radim Valeník, Ostrovní 16
110 00 Praha 1
tel.: 224933149
e-mail: valencik@cbox.cz

MARATHON is a bi-monthly Internet magazine founded in Prague at the end of 1996. Its aim is to help to clarify, from central and east European perspective, the reasons of present entanglement of the world developments, and participate in the search for prospective solutions.

About 120 authors contribute to the magazine on a regular basis and more write for it occasionally. So far MARATHON has been published in Czech with occasional documentation annexes in English or German. English summaries of articles are envisaged based on specific interests of readers.

Themes most often treated in the magazine include human capital, investments in education and other forms of human capital, nature and consequences of globalization, new approaches in economic theory (an attempt for synthesis of seemingly disparate concepts of K. Marx, J. Schumpeter, M. Friedman, G. Becker and R. Reich with regard to role played by innovations and the search for new space for economic growth), etc. Several specific projects of human capital investments have been developed on the basis of concepts analyzed in MARATHON.

The magazine can be accessed at:

<http://valencik.cz/marathon>

E-mail contact: valencik@cbox.cz

Do rukou se vám dostává časopis Marathon 4/2011. Jako obvykle, nejdřív některá základní sdělení:

- Zatím je časopis šířen finančně nenáročnými formami - několik xerokopií, prostřednictvím disket, zasílán prostřednictvím fax modemu, prostřednictvím sítě INTERNET (<http://valencik.cz/marathon>).
- Časopis vychází jednou za dva měsíce, vždy 15. dne prvního z dvojice měsíců, které jsou po sobě. Nejbližší řádné číslo (5/2011) bude vydáno a objeví se na Internetu 15. září 2011.
- Rozsah časopisu je 40 stran tohoto formátu, což odpovídá přibližně 120 stranám standardního formátu.
- Kontaktní spojení, na kterém lze získat podrobnější informace o časopisu, vyjádřit připomínky, zaslat příspěvek apod., je (prozatím) prostřednictvím domácího telefonu: 224933149 (R.Valenčík).
- Příspěvky, případně připomínky a náměty, vzkazy redakci apod. lze rovněž zasílat na e-mailovou adresu: valencik@cbox.cz.
- V srpnu 1997 byl Marathon registrován ministerstvem kultury ČR, na vyžádání je distribuován užšímu okruhu čtenářů v běžné časopisecké podobě, je rovněž k dispozici v Národní knihovně v Praze Klementinu.
- V časopisu jsou uveřejňovány materiály vzniklé při řešení projektu GA ČR Teorie redistribučních systémů (vedený pod číslem 402/09/0086).
- Od počátku roku 2006 je Marathon vybaven redakčním systémem, prostřednictvím kterého lze zveřejňovat příspěvky a reagovat na již uveřejněné příspěvky.
- Příspěvky uveřejňujeme vždy recenzované, zpravidla včetně recenze (příp. ohlasu).

1. Úvodní poznámka

Čtvrté letošní číslo Marathonu začíná komplexně pojatým pojednáním D. Hrehové Masové médiá a reklama vo vzťahu ku konzumentovi. Vzhledem k tomu, že se jedná do vysoce informativní materiál zachycující uvedenou problematiku v širším kontext, rozhodli jsme se k němu připojit poznámku, která ukazuje, jak lze využít teorii her v oblasti marketingového mixu. (Materiál vznikl při zpracování diplomové práce studentky VŠFS H. Čepové a k jeho zpracování přispěl H. Heissler a R. Valenčík, obsahuje původní výsledky a návrh původního přístupu, který lze považovat za široce aplikovatelný).

Dalším hlavním materiálem je již tradičně pojednání z pera J. Šeteka o některé z významných, ale málo známých osobností českých dějin. V našem případě se jedná o příspěvek František Machník – agrární politik, ministr, ctitel venkova a vlastenec.

V části Recenze představujeme monografii M. Luptáka a V. Proroka Politické ideologie a teorie. Od starověku po rok 1848. P. Sirůček ji nazval O politických ideologiích – fundovaně, poučně, inspirativně.

V části věnované teorii her a redistribučních systémů uveřejňujeme další pokračování materiálů vybraných z diplomové práce studenta VŠFS M. Procházky Teorie her a redistribuční systémy (Aplikace v oblasti zdravotnictví).

Připomínáme, že na <http://www.vsfs.cz/?id=1685> najde zájemce pracovní materiály věnované teorii her a teorii redistribučních systémů – a to včetně nejnovější monografie a textů v jazyce anglickém.

Pozvánka na konferenci

Tradiční vědecká konference na téma Lidský kapitál a investice do vzdělání (letos již 14. ročník) se uskuteční 15. – 16. září, tentokrát bude jednacím jazykem angličtina. Zde jsou bližší informace:

**The XIV. International Scientific Conference
Human Capital and Investment in Education**
is to be held on **September 15th – 16th, 2011**

The venue for the conference is the new **Congress Centre VSFS** on the address:
Estonská Str. 500 (entrance Kodanňská Str.), 101 00 Praha 10 - Vršovice

The knowledge and experience from the existing 13 years of the international scientific conferences with the topic Human Capital and Investment in Education, held by the University of Finance and Administration and the Banking Academy have, since 1998, regularly shown the following in particular:

1. Reforms in the sectors that generate and maintain human capital, i.e. primarily education and healthcare, are an integral part of the changes on the path to establishing the knowledge society.
2. These reforms constitute an important part of the reforms of the social investment and social insurance systems, i.e. the funding of education, healthcare and pension insurance; the more the relationships among these areas are respected and utilised, the more successfully these reforms can be implemented.
3. One of the key prerequisites for the success of the reforms in the above-mentioned areas is the application of such a method of funding the investments in education, notably tertiary education and subsequently also lifelong education, that would ensure effective involvement of the education service provider in the employment, on professional markets, of those who have graduated in the relevant forms of education.
4. The implementation of reforms in the above areas faces various barriers in the individual countries, with economic theory providing effective instruments to identify and subsequently overcome those barriers.
5. While theoretically and practically tackling the issues associated with the preparation and implementation of reforms in the sectors of acquiring and maintaining human capital, i.e. in funding the social investment and social insurance systems, which are supported from public sources, it is essential to exchange experiences among the EU countries as well as non-EU ones where those systems were being created and are being developed in the significantly different economic, cultural and historical contexts.

In the Czech Republic, an important basis for tackling the above issues is the strategic document prepared by the Ministry of Education, Youth and Sports (a team led by P. Matějů) entitled White Paper on Tertiary Education (Prague; Ministry of Education, Youth and Sports; January 2009; ISBN 978-80-254-4519-8; available in English at www.msmt.cz/reforma-terciarniho-vzdelavani/bila-kniha). This material is a draft comprehensive reform of the tertiary education system in the Czech Republic. It takes up the threads of the report prepared by OECD examiners, who, as part of an extensive international OECD project (Review of Tertiary Education), have presented numerous recommendations to the Ministry of Education, Youth and Sports in 2006 for the Ministry to consider them, with the aim to achieve greater openness, dynamics and competitiveness of the Czech higher education. The White Paper also uses materials from other OECD countries and the work by world's top experts. It was co-prepared by the University of Finance and Administration (VŠFS), inter alia, in the form of successful solution to two follow-up projects of the Czech Science Foundation (GAČR) entitled Efficiency of Investing in Human Capital (in 2003-2005) and Investments in Social Capital and Efficiency (in 2006-2008). Valuable information and experience were also gained during the implementation of the project entitled Postgraduate Courses of the Capitalisation on Lifelong Experience – A Precondition of Extending the Horizon of the Voluntary Productive Participation of People in Professional Markets (ARNOLD). The project, the owner of which was the University of Finance and Administration, was carried out as part of the SPD 3 (Single Programming Document 3) Operational Programme in 2006-2008. Some of its results were published in the miscellany entitled A Look Back at the First Year of the ARNOLD Project (Ohlédnutí za prvním ročníkem projektu ARNOLD; collective of authors, ed. by Sporková, B. Prague, University of Finance and Administration 2008. ISBN 978-80-7408-006-7).

The discussions at the 14th year of the International Scientific Conference with the topic Human Capital and Investment in Education will be held, as a follow-up to the above, in the following sections:

1. Knowledge society and the social context of constituting that society.
2. Reforms in the social investment and social insurance systems (funding the education, healthcare and the pension system); the link between them.
3. Critical analysis of the tertiary education funding models suggested or used in individual countries.

4. The importance of education in tackling the problems of the pension system and healthcare as the sectors that condition the maintenance of human capital.
5. Theoretical instruments to analyse the barriers to the preparation and implementation of reforms in the social investment and social insurance systems on the basis of the public choice theory (theories of bureaucracy, rent seeking, political cycle, etc.).
6. The application of the game theory in analysing the conflicts of interest in the preparation and implementation of reforms in the social investment and social insurance systems on the game theory basis.
7. Use of the experience from the existing action taken in the preparation and implementation of reforms in the social investment and social insurance systems with public aid.
8. Changes in the content and methodology of education; harmonisation of the tertiary education system; experience from exchange programmes for students and teachers.

A miscellany of papers presented at the conference will be published in such a form that it could be registered in the Conference Proceedings, Thomson Reuters. This also determines the process of preparing the conference, reviewing and approving the papers.

Podrobněji: <http://www.vsfs.cz/humancapital/>

2. Hlavní materiály

Masové médiá a reklama vo vzťahu ku konzumentovi

Daniela Hrehová

Abstrakt:

Obdobie prelomu tisícročí sa dá v širšom rámci charakterizovať ako obdobie technologických zmien, ktoré sa následne, v súvislosti so súčasnou prezentovanou masovou kultúrou, prejavili i v civilizačnej kultúrnej nadstavbe. Médiá, masmédiá a moderné komunikačné prostriedky sa stali súčasťou nášho každodenného života. Masovokomunikačné prostriedky sa so svojou globálnou pôsobnosťou nemalou mierou podieľajú na tvorbe hodnôt a časom môžu pôsobiť i na myslenie zákazníkov, ktoré zásadným spôsobom ovplyvňuje ich správanie, ktoré sa nutne odráža do životného štýlu ľudí. Mediálna spoločnosť znovuodhaľuje ako masmédiá a reklama slúžia spoločnému dobru a pravde.

Abstract:

Turn of the millennium period can be broadly characterized as the period of technological change, which subsequently, in the context of the current presented by the mass culture, manifest in the cultural superstructure of civilization. Mass media and modern means of communication have become part of everyday life. The media with its global reach a vital part in creating value over time and can act on thinking and customers, which significantly affects their behavior, which is not necessarily reflected in people's lifestyles. Media company to recover as much as mass media and advertising serve the common good and truth.

Key words: media, customers, society, advertising

„Či už sa jedná o reklamu v televízií, novinách alebo na internete, zvykli sme si ju vnímať ako interuptívne médium. Nech robíme čokoľvek, cieľom reklamy je prerušiť naše myšlienky a prinútiť nás rozmýšľať nad niečím odlišným“.¹

V dnešnej modernej spoločnosti denne každý jedinec čelí obrovskému tlaku reklamy. Televízne a rozhlasové programy prerušujú reklamné bloky, noviny a časopisy sa ťažko čítajú, pretože sú prešpikované množstvom inzercie, poštové schránky prepĺňajú nevyžiadané letáky, steny domov sú pokryté reklamnými plochami. Vďaka neustále silnejúcemu tlaku sa voči reklamným posolstvám sa človek postupne stáva imúnny a nedôverčivý. Jednostranná orientácia na reklamu je vo svojom pôsobení na zákazníkov čoraz menej úspešná. Mnohé firmy však stále neúmerne preceňujú jej úlohu v propagačnej praxi. Spôsob, akým sa komunikácia s cieľovými

¹ Godwin, S.: Permission Marketing. Turning Strangers Into Friends And Friends Into Customers. New York: Simon and Schuster, s. 25.

skupinami vedie, môže mať výrazný vplyv na úspech firmy a zabezpečiť jej dlhotrvajúce konkurenčné výhody. A. Lebedev-Liubimov², popredný ruský odborník na psychológiu reklamy, určuje reklamu všeobecne ako „komplexnú formu komunikácie, interakcie a vzájomného ovplyvňovania – „komunikácia pre komunikáciu“. Nárast nových, efektívnejších médií zvyšuje aj hodnotu reklamy ako spôsobu komunikácie so zákazníkom.

Základom filozofie úspešného podnikania trhovej ekonomiky je spokojný zákazník. Práve marketing je súhrn takých postupov a činností, ktorých cieľom je uspokojovať potreby zákazníka. Rozumieme ním systém celkovej komunikácie medzi producentmi služieb, produktov a spotrebiteľmi. Úlohou marketingu je okrem iného objavovať neuspokojené potreby, pripravovať uspokojivé riešenia, zisťovať prípadné nedostatky, priania, problémy zákazníkov. Na to, aby bol marketing úspešný, musia byť jednotlivé činnosti vykonávané v správnom čase, na správnom mieste a so správnou podporou. Ľudská vynaliezavosť vytvorila dnešné výtvarné techniky – médiá, nositeľov informácií a reklamy. Za najvplyvnejšie nositele propagácie sa v súčasnej dobe považujú elektronické médiá (TV, rozhlas, internet), inzertné médiá (tlač – denníky a magazíny), médiá vonkajšej reklamy (reklama na dopravných prostriedkoch, billboardy, plagáty).

Reklama orientovaná na spotrebiteľa	➤ má za úlohu získať nových zákazníkov a posilniť "vernost" existujúcich užívateľov
Reklama orientovaná na produkt	➤ snaží sa zvýšiť odbyt svojho výrobku, popr. oznamuje zavedenie nového produktu na trh
Reklama orientovaná na trh	➤ snaží sa osloviť určitú "cieľovú skupinu" užívateľov

Obr. 1 Reklama podľa kategórie za účelom informovať, presvedčiť, pripomenúť (Autor)

Často je počuť názor, že masmédiá sú iba nástrojom, ktorý sa dá použiť na dobré aj zlé ciele. Miera spoločenskej užitočnosti médií závisí od cieľa ich vlastníkov. Spoločensky veľmi prospešné sú médiá, ktoré odhaľujú kauzy, strážia čistotu verejného priestoru. Niektoré prinášajú neškodnú zábavu alebo občiansku publicistiku, ale sú aj vyslovene škodlivé médiá, ktoré vlastníci používajú ako nástroj politicko-ekonomického zápasu alebo tieto médiá útočia na nízke pudy jednotlivca. Zlo a dobro distribuované v médiách má množstvo tvári a podôb a len správne rozlišovanie umožní človeku odhaliť ich skutočný význam a zmysel. Na odvrátené a zhubné vplyvy reklamného pôsobenia upozorňujú viacerí autori, ako Murray³, Cantor-Nathanson⁴, Rozbořil⁵. Rôzne zdroje literatúry zaoberajúce sa postojmi spotrebiteľov k reklame všeobecne poukazujú, že už od roku 1970⁶ sú väčšmi negatívne. Harris a Associates⁷, napríklad zistili, že väčšina respondentov sa domnievala TV reklama je zavádzajúca. Neskoršie štúdie poskytli viac dôkazov o nepriaznivých postojoch verejnosti k reklame.⁸ Nemožno však opomenúť štúdie o kladných aspektoch reklamy.⁹ Viacerí sa ale zhodli na jednom aspekte, ktorý je dôležitý pri posudzovaní otázky z neetických postupov: reklama a médiá vo vzťahu k spotrebiteľom - je nutné klásť dôraz na ochranu záujmu kupujúcich na mikroúrovni a na makroúrovni spoločnosti, ich spokojnosť je kľúčom k úspechu na trhu.¹⁰

Po roku 1989 sa vytvorila ilúzia, že tak ako v ekonomike, tak aj v oblasti informácií trh všetko vyrieši. Preto vznikali súkromné televízie, súkromný rozhlas, každá nová politická strana sa snažila mať svoje noviny. Trh

² Lebedev –Liubimov, A.: Psychology reklamy. St.-Petersburg, 2002, p. 7.

³ Murray, J., P.: Impact of Televised Violence. Kansas Journal of Law & Public policy, Vol. 4, No. 3 (1994), p. 7 – 14.

⁴ Cantor, J., Nathanson, A. I. 1996. Children's Fright Reaction to Television News. Journal Communication, No. 46 (1996), p. 139 – 153.

⁵ Rozbořil, Z. 2006. Novodobá reklama hľadá svoj zmysel. Psychologie dnes, No. 4 (2006), s. 1-2.

⁶ Zanot, E. J.: Public attitudes toward advertising: The American experience. International Journal of Advertising, No. 13 (1984), p. 3.

⁷ Schlosser, A. E.; Shavitt, S. and Kanfer, A.: Survey of Internet users' attitudes toward Internet advertising. Journal of Interactive Marketing, Vol. 13, No. 3 (1999), pp. 34–50.

⁸ Mittal, B.: Public assessment of TV advertising: Faint praise and harshcriticism. Journal of Advertising Research, Vol. 34, No. 1 (1994), pp. 35–53.

⁹ Shimp, T. A.: Advertising, promotion, and other aspects of integrated marketing communications. vyd. 7. Cengage Learning, 2007, s. 632.

¹⁰ Singh, Vij Singh, R., Vij, S.: Socio-Economic and Ethical Implications of Advertising – A Perceptual Study. International Marketing Conference on Marketing & Society, 8. – 10. April 2007.

nepriniesol žiadnu objektivitu do informácií. Zakladané médiá, od ktorých sa očakávala zmena v informovanosti verejnosti, žijú z reklamy. Všetky tieto médiá vsadili väčšmi na sex, násilie, klebety a pod.¹¹ Hlavnou úlohou médií sa stala informácia, vzdelávanie, zábava, formácia, výchova (intelektuálna, mravná, estetická, náboženská). Všetky médiá, keď chcú byť ideálne, musia brať do úvahy, že ich adresátom je človek. Ich adresátom nie je strana, štát, rôzne inštitúcie, ale konkrétny človek. Médiá majú vo svojich rukách veľkú moc a nepochybne veľakrát podľahnú v honbe za úspechom tak trochu manipulovať a deformovať. Či je toho zlého viac ako dobrého, veľmi nemá cenu špekulovať. Masmédiá sú tu, sú súčasťou života každého človeka a inak to už nebude. Médiá do takej miery spoločnosť deformujú alebo ozdravujú, do akej slúžia spoločnému dobru a pravde.

Obr. 2 Predstavy o zámerných a nezámerných účinkoch reklamy médií (spracované podľa Khattak, Khan¹² a Hughes, Fill¹³).

Často sa však používa aj označenie masové médiá. S tým úzko súvisí aj masová komunikácia. Tá je „jednou z rovín sociálnej komunikácie, vyznačujúca sa tým, že sa všetky komunikačné aktivity dejú v inštitucionalizovanej podobe, teda prostredníctvom masových médií“¹⁴. Ich vplyv vzrástol do takej miery, že sa stali jednou z najdôležitejších súčastí ovplyvňovania verejnej mienky a takisto aj poskytovania akýchkoľvek informácií, ktoré potrebuje človek pre svoju existenciu, orientáciu či rozhodovanie¹⁵.

Každá spoločnosť si hľadá prostriedky, ktorými jedincovi predkladá hodnoty, o ktoré sa opiera jej štruktúra a fungovanie, a normy, ktoré upravujú chovanie jej príslušníkov. Médiá dokážu vytvárať a formovať to, čo sa jedinec dozvedá o svete, môžu byť hlavným zdrojom myšlienok a názorov, ktoré sa k nemu dostávajú. Médiá dokážu ovplyvniť jednanie a uvažovanie ľudí¹⁶. Podľa biskupa Milana Chautura sa dobro v médiách môže šíriť jedine prostredníctvom pravdy, ktorá musí byť základom každého článku, každej správy, či informácie¹⁷.

Spojenie pojmov masa a komunikácia je relatívne nové. Pojem masa sa používal predovšetkým v sociológii na označenie veľkej, heterogénnej a rôznorodej skupiny ľudí. Gerhard Maletzke¹⁸ charakterizoval masové

¹¹ Postoy. Mienkotvorné médiá na Slovensku deformujú svojich konzumentov. 6. 3. 2010. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: < http://www.postoy.sk/ake_su_mediacomment-11216>.

¹² Khattak, J. K., Khan, M. A.: General Attitude of College Students Towards Consequences and Impact of Television Advertising in Pákistán. *European Journal of Scientific Research*, Vol. 34, No. 4 (2009), pp.591-600.

¹³ Hughes, G., Fill, Ch.: *Marketing Communications 2007-2008*. Butterworth-Heinemann, 2007. s. 175.

¹⁴ Reifová, I.: *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004, s. 100.

¹⁵ Dahlén, M., Lange, F., Smith, T.: *Marketing Communications: A Brand Narrative Approach* John Wiley and Sons, 2009, s. 247-322.

¹⁶ Burton, G., Jiráček, J.: *Úvod do studia médií*. Brno: Barrister and Principál, 2008, s. 23.

¹⁷ Lehotský, L.: *Dobro sa môže šíriť jedine pravdou*. 31. 5. 2003 [online]. [cit. 2011-01-26].

Dostupné na internete:< <http://www.rimkat.sk/rs/view.php?cislocikanku=2003053104>>.

¹⁸ Maletzke, G. 1963. *Psychologie der Massenkommunikation. Theorie und Systematik*. Hamburg: Verlag Hans-Bredow-Institut, 1963, s. 14.

médium ako organizáciu, ktorá pomocou technických prostriedkov šíri výpovede (oznamy, obsahy) informácie: verejne, nepriamo, rozptýlenému publiku. To, čo Maletzke označuje ako médium, chápu iní autori ako inštitucionálneho komunikátora. Masovú komunikáciu označujú za špecifický druh spoločenskej komunikácie.¹⁹ Spoločenská komunikácia je základným elementom poznávacích procesov.²⁰

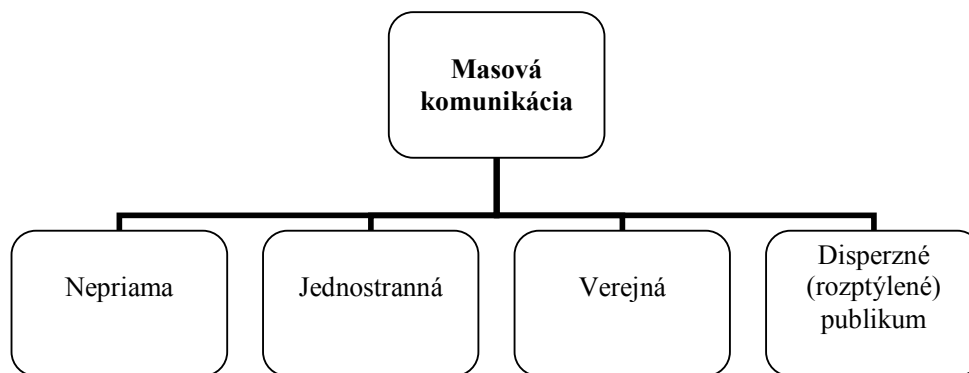
<i>Publikum si vyberá –</i> ľudia si viac-menej vyberajú, čomu venujú pozornosť. Rôznym správam z médií venujú rôznu mieru pozornosti.
<i>Publikum sa riadi skúsenosťou a potrebou –</i> mediálna spotreba je prejavom uvedomelej snahy uspokojiť potreby.
<i>Publikum koná zámerne –</i> publikum spracováva oznamy tak, aby zodpovedali jeho vlastnej predstave o svete. Interpretácia je daná kultúrnym a sociálnym zázemím.
<i>Publikum je odolné voči ovplyvňovaniu –</i> tieto úvahy smerujú k spochybneniu účinkov persúázie (presvedčovania).
<i>Publikum je kritické a interaktívne –</i> podľa tejto predstavy ľudia dokážu oznamy kriticky vyhodnotiť, samostatne a aktívne doplniť a vyvodiť vlastné závery.

Obr. 3 Predpokladané aktivity publika vo vzťahu k médiám (Autor)

Čo hovorí definícia procesu masovej komunikácie? V procese masovej komunikácie sa obsahy, ktoré sú určené prevažne na krátkodobú spotrebu (správy, zábava), vyrábané vo formálnych organizáciách pomocou vyspelej technológie a pomocou rôznych techník (technológií) (médií), ponúkajú prinajmenej potenciálne naraz veľkému množstvu ľudí (rozptýlenému publiku), ktorí sú pre komunikátora anonymní, verejne, čiže bez obmedzenia prístupu - jednostranne (komunikátor a recipient si nemôžu vymieňať svoje roly, vzťah medzi nimi je asymetrický v prospech komunikátorov) a nepriamo (bez spätnej väzby), s určitou periodicitou a kontinuálne (dlhodobo)²¹.

Novší model nemeckého sociológa Niklasa Luhmanna²² hovorí o komunikácii ako o trojstupňovej selekcii:

- selekcia informácií: komunikátor niečo považuje za informáciu, niečo nie,
- selekcia oznámení: z informácií komunikátor niečo vyberá pre recipienta, niečo nie,
- selekcia príjmu a porozumenia: z ponúkaných oznámení si recipient niektoré vyberá a iné nie, niektorým rozumie a iným nie.

Obr. 4 Charakteristika masovej komunikácie (Autor)

¹⁹ Brečka, S. a kol.: Malá encyklopédia žurnalistiky. Bratislava: Obzor, 1982, s. 137.

²⁰ Brečka, S. a kol.: Malá encyklopédia žurnalistiky. Bratislava: Obzor, 1982, s. 236.

²¹ Kunczik, M.: Kommunikation und Gesellschaft. Köln 1984. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://www.tu-dresden.de/phfkw/Einfuerung/ges_begr.html, s. 9.

²² Luhmann, N.: Soziale Systeme. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1984, s. 24.

Masmédiá sú dnes nevyhnutnou súčasťou kultúry. Samé o sebe nemajú morálnu hodnotu. Tú im vtlačá človek, agentúra, firma, ktoré ich môžu využiť pre dobro jednotlivcov i spoločnosti, alebo ich zneužiť na úzky záujem. Je to človek, ktorý ich používa na dobro, alebo na zlo. Je tu však celá škála spôsobov, ako sa to deje. Problém správania a vplyvu masmédií je teda hlbší. A práve tento rozmer je dnes veľmi často ignorovaný. Práve preto vidíme ako veľmi dôležitú zdravú mediálnu výchovu. Človek zostáva slobodný vtedy, ak sa pre to rozhodne. Predpokladá to teda poznanie a pevnú vôľu²³.

Analýza vzťahu médiá – reklama – spotrebiteľ

Hlavným cieľom prieskumného dotazníka bolo zistiť, ktorý druh média má najväčší vplyv na prijímateľa informácie (akéhokoľvek druhu). Pre získanie empirických údajov bola použitá metóda – dotazník, štruktúrovaný s ohľadom na určený cieľ. Súčasťou metodiky boli identifikačné (demografické) údaje – pohlavie, vek, vzdelanie. Výskumná metodika bola štruktúrovaná do jedného hlavného bloku: použitých 5 položiek z 20 položiek). Otázky pre testovanie vplyvu médií na bežných prijímateľov boli konštruované ako súbory položiek s uzatvorenými odpoveďami. Úlohou respondentov bolo pomocou výberu odpovedí vyjadriť svoje názory a poznatky s ohľadom na formuláciu otázky. Získané empirické údaje boli spracované jednoduchou analýzou rozptylu ONEWAY. Pri spracovaní údajov boli použité prehľadné tabuľky a grafy v percentách.

Výberový súbor tvorilo (v súhrnom počte) 100 náhodne vybraných respondentov v Košiciach (bez špecifikovaného výberového znaku). Pri výbere respondentov bolo zohľadnené predovšetkým pohlavie. Empirické údaje boli zbierané v Košiciach v dňoch 1. – 15. januára 2011.

Tab. 1 Frekvenčná tabuľka – vek a pohlavie

Vek	20 – 35	36 – 55	56 – 65	SPOLU	%
Muži	14	31	15	64	64
Ženy	12	18	6	36	36
Spolu	26	49	21	100	100

Prameň: Vlastné spracovanie, rok 2011

Tab. 2 Frekvenčná tabuľka – ukončené vzdelanie

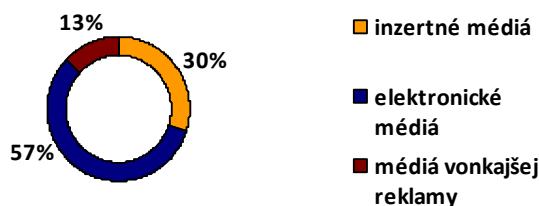
Ukončené vzdelanie	Muži	Ženy	Spolu
Učňovské	3	1	4
Stredoškolské	37	17	54
Vysokoškolské	24	18	42
Spolu	64	36	100

Prameň: Vlastné spracovanie, rok 2011

²³ Kováčik, J.: Médiá deformujú alebo ozdravujú? Postoy, 15. 3. 2010 [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <http://www.postoy.sk/ake_su_mediacomment-11216>.

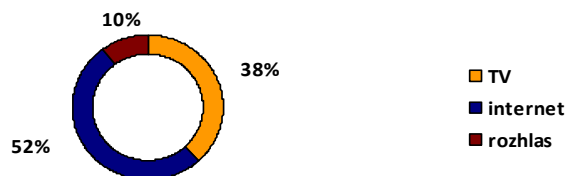
Interpretačná časť

Žijeme v dobe, ktorá v súvislosti s rozvojom komunikačných technológií a internetu, zažíva „informačný boom“. Žijeme v mediálne saturovanej dobe, ktorá je doslova presiaknutá obrovským množstvom podnetov valiacich sa na človeka z jednotlivých druhov médií.

Graf č. 1: Graf vplyvu rôznych médií na prijímateľov (Autor)

Na dnešného človeka majú najväčší vplyv (viac ako 50 %) práve elektronické médiá oproti inzerčným (30 %) a médiám vonkajšej reklamy (13 %). A tento vplyv nie je vždy pozitívny. Dochádza často k prevráteniu hodnôt. Najmä mladá generácia stále častejšie žije z informácií tzv. z druhej ruky „Neosobné médiá sprostredkujú vzory a orientácie. Kritici tohto vývoja hovoria o zmiznutej realite. „Odolať tomuto obrovskému tlaku, ktorý navyše väčšina (najmä mladých) ľudí, vníma ako úplne prirodzenú a integrálnu súčasť svojich životov, je čoraz ťažšie“²⁴.

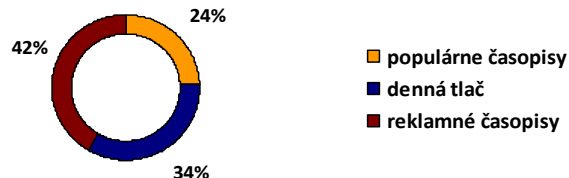
Graf č. 2: Graf vplyvu internetových médií na prijímateľov (Autor)

Ak totiž človek túži po skutočnom poznaní sveta a nechce byť pasívny pri prijímaní toho, čo mu médiá servírujú, má stále viac možností. Internet kráľuje nad všetkými médiami (vplyv na 52 % respondentov), ako je televízia (38 %) a rozhlas (10 %). Internet ponúka alternatívne zdroje informácií, istým posunom sú internetové noviny a rádia, a isto v blízkej budúcnosti aj digitálne televízie. Avšak aj veľké médiá budú musieť rešpektovať zvyšujúcu náročnosť recipientov, ktorí si postupne budujú kritické myslenie, intelektuálne návyky a kultivovanosť mysle.

Pri pohľade na dnešné médiá televízne (vplyv na 38 % respondentov), je zrejmé, že dávajú väčší priestor témam s bohatou obrazovou dokumentáciou, ako udalostiam závažným, no obrazovo nezaujímavým. V televíznej žurnalistike je to hľadám najvýraznejšie – informovať dnes už zjavne znamená rozprávať príbeh a urobiť z diváka účastníka udalostí. Verejný život je vykreslený do jednoduchých príbehov, odohrávajúcich sa medzi mantinelmi morálnych kategórií dobro a zlo, ktoré definujú médiá samotné a účelovo podľa vlastnej potreby. „Udalosti sú pozmeňované tak, aby dobre zapadali do vopred zvolenej dejovej línie, vyjadrenia komentátora v spravodajstve sú vydávané za fakty“²⁵.

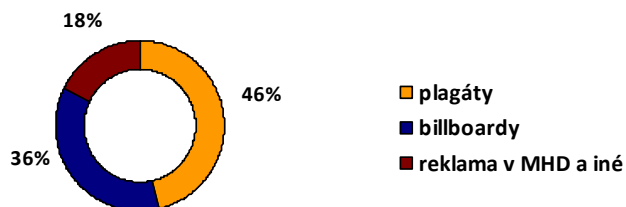
²⁴ Iuventa. Médiá a mediálna komunikácia mládeže. 2010. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <<http://www.vyskummladeze.sk/index.php?option=content&task=view&id=87>>.

²⁵ Pčolinský, V. : Mafián a televízia Markíza. Impulz, roč. 3, č. 2 (2007), s. 13.

Graf č. 3: Graf vplyvu printových médií na prijímateľov (autor)

V rámci moderných médií badáme výrazný trend v publicistike smerujúci skôr k takému kvalitatívnemu stavu, pre ktorý je príznačná personalizácia, jednoduchý ľudský príbeh, dramatizácia a povrchnosť, teda rysy, ktoré súhrnne možno označiť ako bulvarizáciu. Novinári skresľujú realitu z čisto komerčných dôvodov – len preto, aby zaujali čo najväčšie publikum. Ide o manipuláciu, ktorá pramení zo snahy o čo najlepšiu čítanosť. Veď, ako už napísal aj Štefan Hríb²⁶, väčšina (slovenských) „novinárov je skôr dezorientovaná, ako akokoľvek orientovaná“.

Graf č. 4: Graf vplyvu vonkajších médií na prijímateľov (Autor)

Celkové výsledky z dotazníka preukázali, že oslovení respondenti sú oslovení najväčšmi reklamou vo forme rôznych plagátov umiestnených na rôznych, ale na dobre viditeľných miestach. Tvoria až 45 %. 36 % respondentov oslovujú reklamy cez billboardy, či už ako vodičov alebo idúcich peši. Reklame v hromadných dopravných prostriedkoch venuje pozornosť minimálny počet respondentov (cestujúcich v mestskej hromadnej doprave), počtom 18 %.

Daný prieskum uzatvárame konkrétnym prepojením marketingovej komunikácie a rizikového správania sa vysokoškôľákov. Predchádzajúce konštatovania potvrdzujeme priamou ilustráciou (konkrétnejším výsledkom) diečieho problému: vplyvu médií a reklamy na behaviorálne procesy spojené s tabakizmom u mladej generácie. Na otázku „Ktorý z týchto motívov podmieňuje váš záujem, aby ste pokračovali vo fajčení?“ sa prvotným motivačným faktorom stala atraktívna reklama (F-test, $p < 0,000$).

Tab. 3 Motivačné faktory pokračovania vo fajčení cigariet TBQ (2) – Sielberger

Radosť	1, 95%	Odklon	1,61%
Nuda	1, 78%	Inšpirácia	1,46%
Fajčenie priateľov	2, 37%	Relax pri nervozite	2,34%
Relaxácia v sociálnych vzťahoch	1, 96%	Reklama	1,06%*
Aktivita	1, 70%	Stimul	1,58%

Prameň: Vlastné spracovanie, rok 2011

²⁶ Hríb, Š.: Editorial. Týždeň, roč.1, č. 18 (2007), s. 4.

Tak, ako v prípade mnohých iných fenoménov médií v rámci marketingovej komunikácie vyvolávajú množstvo otázok, polemík, týkajúcich sa využitia, ich pozitívneho potenciálu, ako aj záporných účinkov. Médiá sa o to usilujú, vyberajú správy a sami – podľa ich vlastného uváženia – rozhodujú, ktoré skutočnosti spracujú a odprezentujú verejnosti. Človek prestal byť aktérom mediálnej komunikácie, stal sa nanajvyš jej zdanlivým objektom. Slovenské médiá dnes masívnym spôsobom vytvárajú nové mýty, resp. reprodukujú existujúce mýty a stereotypy vo vnímaní reality, nadbiehajú masovému vkusu. Dokonca aj verejnoprávne médiá podliehajú stereotypizácii videnia sveta a trpia krízou tém. Netrúfajú si programovo vyjadrovať alternatívy k vžitým verejným presvedčeniam, názorom a predsudkom. Vyplýva to do istej miery aj z premeny mediálneho obsahu ako služby na tovar, ale tiež z narastajúcej pasivity občana (ktorý sa zmenil na konzumenta, spotrebiteľa) pri prijímaní mediálneho obsahu. Jednou z ciest k návratu je istá kultivácia dopytu (čo nie je len úloha médií, a ak, tak predovšetkým verejnoprávných), v ovplyvňovaní dopytu opačným smerom však boli doteraz oveľa úspešnejšie komerčné médiá.

Podľa viacerých prieskumov, ktoré boli za posledný rok na Slovensku zrealizované, sa naznačuje, že ľudia sa obávajú možných dopadov krízy (napr. obavy zo straty zamestnania a s tým spojený nedostatok finančných prostriedkov), ale to ešte neznamená, že sa všetci stávajú cenovo senzitívnymi. Ukazuje sa, že ľudia sa začínajú správať racionálnejšie. V obchodoch vidíme čoraz viac ľudí s nákupnými zoznamami. Nekupujú všetko, čo im príde pod ruku, nie sú impulzívni, ale premýšľajú či to, čo idú kúpiť, skutočne potrebujú. Za svoje peniaze žiadajú nové druhy protihodnoty, ako je užitočnosť, či trvácnosť produktov. Viac sa orientujú podľa zliav a akcií, porovnávajú ceny. Chodia nakupovať do zahraničia, kde sa im to viac oplatí. Odkladajú plánované veľké nákupy a investície do domácnosti. Snažia sa nakupovať toľko, koľko ich domácnosť reálne spotrebuje, zbytočne neplytvajú. Spotrebiteľ sa tak stáva opatrnejším a rozvážnejším, avšak to neznamená, že svoju spotrebu výrazne obmedzí, resp. že začne kupovať lacný brak, len aby ušetril²⁷.

O skutočnosti, že médiá predstavujú významný faktor spoluvytvárajúci život jednotlivca, a aj celej spoločnosti, nebolo nikdy pochýb. Na druhej strane však nikdy nepanovala jednota v tom, čím vlastne médiá môžu ovplyvňovať jednotlivca aj spoločnosť a akej povahy toto ich pôsobenie vlastne je. Určite je to dané aj tým, že už odjakživa boli médiá vnímané rozdielnym pohľadom, ale hlavne kvôli povahe spoločenskej komunikácie, ktorá je akýsi neustále sa rozvíjajúci a meniaci sa systém s vnútornou dynamikou vývoja. Táto dynamika je daná nielen spoločenskými a ekonomickými podmienkami, ale tiež technologickými možnosťami. Médiá a ich podiel na stave spoločnosti, alebo rozpoložení jedinca pritom prakticky nie je možné od spoločnosti izolovať a samostatne skúmať, pretože sú významnou spoločenskou inštitúciou, ktorá mimoriadne previazaná s ďalšími inštitúciami. Masmédiá majú prinášať najmä objektívne informácie a kvalitné komentáre. Ich úlohou nie je vykonávať v spoločnosti ozdravnú terapiu, ale pravdivo informovať o všetkom, čo sa oko nás deje. Potom je už len na ľuďoch, čo si z tých informácií vyberú. Túto svoju úlohu si však plní len málo mediálnych „informátorov“²⁸. Neprofesionalita spolu so servilnosťou voči moci a peniazom prerástla v mediálnom priestore do takého rozmeru, že spravodajstvo prestalo byť dôveryhodné. Chybou však je, že to médiám ľudia tolerujú a uspokojia sa s nízkou kvalitou, čoho dôkazom sú stále vysoké čísla sledovanosti a čítanosti. To je však vecou už ich povrchnosti a pohodlnosti, že sa uspokojia s pokrivenými informáciami a polopravdami. Je to teda začarovaný kruh. Navyše médiá nemôžu a nemali by sa zbavovať zodpovednosti za modely správania, vzájomnej komunikácie a slovník, ktorý prezentujú.

Človek je dnes viac ako inokedy masírovaný hedonistickými (= užívať si) propagandami v masmédiách, ktoré sú všade okolo nás a vstrebávajú sa do duše človeka. Všetky informácie vo forme reklamy a ponuky sú zamerané na najcitlivejšiu oblasť najmä mladú generáciu: človeka: „sloboda, demokracia, úspech, super vzhľad a kariéra za každú cenu“²⁹. Nie div, že tento životný štýl zatlačá morálku kdesi do oblasti legiend a fantastickéj literatúry. Súčasnú spoločnosť rozmach a novota komunikačných prostriedkov tak zaskočila, že sme im v dnešnej dobe vydaní akoby napospas a mnohokrát sa cítime byť nimi ohrození a voči nim bezmocní. Zdá sa, že princípy morálky a práva v oblasti masmédií ešte nevieme dostatočne aplikovať. Rozvoj legislatívy pre túto oblasť nestačí držať krok s technickým rozvojom komunikačných prostriedkov. Spoločnosť sa musí naučiť objektívne kvantifikovať krivdy a škody, ktoré sa dajú spôsobiť prostredníctvom médií a vytvoriť legislatívu, ktorou by sa dalo pre pôvodcov každej krivdy vyvodit' spravodlivú právnu zodpovednosť. Keď budeme k médiám pristupovať rozumne kriticky, keď si budeme zodpovedne vyberať programy na sledovanie, nadobudneme imunitu voči zlu, ktoré by nás mohlo prostredníctvom médií otráviť. Masmédiá sú cenným prostriedkom na ozdravenie spoločnosti, ak sú v rukách zodpovedných ľudí, ale i zodpovedných prijímateľov.

²⁷ Timoracký, M.: Slovenský spotrebiteľ nevyberá iba podľa ceny. 2005. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <<http://www.mpa.sk/clanky/s6/Reklamne-agentury/t157.html>>.

²⁸ Humenová-Zímenová, Z.: O konzervativizme, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika. 16.03.2010 [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <http://www.institute.sk/article.php?3326&ezin_lang=en>.

²⁹ Katechizmus. 2007. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <http://birmovanci.t2.sk/documents/lekcia_07.doc>.

Literatúra

1. Brečka, S. a kol. 1982. Malá encyklopédia žurnalistiky. Bratislava: Obzor, 1982, 447 s.
2. Burton, G., Jiráček, J. 2008. Úvod do studia médií. Brno: Barrister and Princípál, 2008. 392 s. ISBN 80-8594-767-6.
3. Cantor, J. – Nathanson, A. I. 1996. Children's Fright Reaction to Television News. *Journal of Communication*, No. 46 (1996), p. 139 – 153.
4. [Dahlén](#), M., Lange, F., Smith, T. 2009. *Marketing Communications: A Brand Narrative Approach* John Wiley and Sons, 2009. 584 s. ISBN 978-047031-992-5.
5. Godwin, S. 1999. *Permission Marketing. Turning Strangers Into Friends And Friends Into Customers*. New York: Simon and Schuster, 1999. 256 s. ISBN 13: 978-068485-636-0.
6. Hrib, Š. 2007. Editorial. *Týždeň*, roč. I, č. 18 (2007), s. 4-8.
7. [Hughes](#), G., Fill, Ch. 2007. *Marketing Communications 2007-2008*. Butterworth-Heinemann, 2007. 336 s. ISBN 978-07506-8461-3.
8. Humenová-Zimenová, Z. 2010. O konzervativizme, Konzervatívny inštitút M. R. Štefánika. 16.03.2010 [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://www.institute.sk/article.php?3326&ezin_lang=en.
9. Iuventa. *Médiá a mediálna komunikácia mládeže*. 2010. [online]. [cit. 2009-01-26]. Dostupné na internete: <http://www.vyskummladeze.sk/index.php?option=content&task=view&id=87>
10. Katechizmus. 2007. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://birmovanci.t2.sk/documents/lekcia_07.doc.
11. Khattak, J. K., Khan, M. A. 2009. General Attitude of College Students Towards Consequences and Impact of Television Advertising in Pákistán. *European Journal of Scientific Research*, Vol. 34, No. 4 (2009), pp. 591-603. ISSN 1450-216-X.
12. Kováčik, J. 2010. *Médiá deformujú alebo ozdravujú?* In: *Postoy*, 15. 3. 2010 [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://www.postoy.sk/ake_su_mediacomment-11216 .
13. Kunczik, M.: *Kommunikation und Gesellschaft*. Köln 1984. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://www.tu-dresden.de/phfkw/Einfuerung/ges_begr.html.
14. Lebedev-Liubimov. 2002. *Psychology reklamy*. St.-Petersburg, 2002. 192 p.
15. Lehotský, E.: *Dobro sa môže šíriť jedine pravdou*. 31. 5. 2003 [online]. [cit. 2009-01-26]. Dostupné na internete: <http://www.rimkat.sk/rs/view.php?cislocianku=2003053104>.
16. Luhmann, N. 1984. *Soziale Systeme*. Frankfurt a. M.: Suhrkamp Verlag, 1984, s. 24. ISBN 10: 3-518-28266-2.
17. Maletzke, G. 1963. *Psychologie der Massenkommunikation. Theorie und Systematik*. Hamburg: Verlag Hans-Bredow-Institut, 1963. 84 s.
18. Mittal, B. 1994. Public assessment of TV advertising: Faint praise and harshcriticism. *Journal of Advertising Research*, Vol. 34, No. 1 (1994), pp. 35–53.
19. Murray, J. P. *Impact of Televised Violence*. *Kansas Journal of Law & Public policy*, Vol. 4, No. 3 (1994), p. 7 – 14.
20. *Postoy*. [Mienkotvorné mediá na Slovensku deformujú svojich konzumentov](#). 6. 3. 2010. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: http://www.postoy.sk/ake_su_mediacomment-11216.
21. Pčolinský, V. 2007. Mafián a televízia Markíza. *Impulz*, roč. 3, č. 2 (2007), s. 12-16.
22. Reifová, I. 2004. *Slovník mediální komunikace*. Praha: Portál, 2004. 328 s. ISBN 80-7178-926-7.
23. Rozbořil, Z. 2006. *Novodobá reklama hledá svůj smysl*. *Psychologie dnes*, No. 4 (2006), s. 1-2.
24. Schlosser, A. E.; Shavitt, S. and Kanfer, A. 1999. Survey of Internet users' attitudes toward Internet advertising. *Journal of Interactive Marketing*, Vol. 13, No. 3 (1999), pp. 34–54.
25. [Shimp](#), T. A. 2007. *Advertising, promotion, and other aspects of integrated marketing communications*. vyd. 7. Cengage Learning, 2007. 629 s. ISBN 978-032432-143-2.
26. Singh, R., Vij, S. 2007. *Socio-Economic and Ethical Implications of Advertising – A Perceptual Study*. *International Marketing Conference on Marketing & Society*, 8. – 10. April 2007, IIMK.
27. Timoracký, M. 2005. *Slovenský spotrebiteľ nevyberá iba podľa ceny*. 2005. [online]. [cit. 2011-01-26]. Dostupné na internete: <http://www.mpa.sk/clanky/s6/Reklamne-agentury/t157.html>.
28. Zanot, E. J. 1984. *Public attitudes toward advertising: The American experience*. 1984. *International Journal of Advertising*, Vol. 13 (1984), pp. 3–15.

PhDr. Daniela Hrehová, PhD.
 Department of Social Sciences
 Technical university of Kosice
 Vysokoškolská 4
 Slovak Republic
 040 01 Košice
 Tel.: 00421-903147287
 e-mail: daniela.hrehova@tuke.sk

Daniela Hrehová – PhD, Assistant Professor, Technical University in Košice, Department of Social Sciences.
 Scientific affiliation: management, marketing, business ethics, ethic, communication.

Komplexní pohled na problematiku využití masmédií v reklamě a možnost uplatnění teorie her

Hana Čepová, Herbert Heissler, Radim Valenčík

Príspevek D. Hrehové Masové médiá a reklama vo vzťahu ku konzumentovi se komplexně zabývá problematikou uplatnění masmédií v reklamě. Přínosný je zejména z hlediska upozornění na odlišnosti pragmatické a etické dimenze i na další aspekty dané problematiky s tím související (zamýšlené a nezamýšlené důsledky působení masmédií apod.). Využívám možnosti zveřejnění takto široce pojatého, přehledného a kvalitního pojednání, abychom upozornil na možnost využití teorie her v dané oblasti. Mj. i proto, aby tato teorie našla adekvátní uplatnění i v oblasti marketingu a reklamy. Teorii her se na stránkách našeho časopisu pravidelně věnujeme a i v tomto čísle uveřejňujeme materiály z dané oblasti. Při zpracování diplomové práce studentkou Vysoké školy finanční a správní (oboru Marketingová komunikace) Hanou Čepovou nazvané Teorie redistribučních systémů v marketingu byly dosaženy původní a významné výsledky. Obsahují obecný postup, který může být velmi dobře uplatněn při řešení problému optimalizace marketingového mixu. Následující text je převzat z uvedené diplomové práce, je jen mírně stylisticky upraven či podrobněji komentovány některé kroky, číselné hodnoty a tabulky jsou převzaty zcela:

Pokusme se najít obecný postup optimalizace marketingového mixu s využitím teorie her, pokud budeme předpokládat, že:

- V dané oblasti působí dvě firmy.
- Mají určité omezené náklady na marketingové aktivity (každá jiné).
- Dokážeme odhadnout, co využití určité aktivity každé firmě přinese jak v případě, že druhá firma tuto aktivitu neuplatní, tak v případě, že ji rovněž uplatní.

Firma A ve sledovaném období pro své marketingové aktivity k dispozici **10 jednotek** a **Firma B pouze 7 jednotek** na realizaci marketingových aktivit. Pro zjednodušení ubereme aktivity z komunikačního mixu a zůstanou nám pouze: televize, noviny včetně PR, billboardy, internet a podpora prodeje (pozn.: aktivity byly takto vybrány také z důvodu jiného počátečního písmene, viz dále).

Složka mixu	Zkratka	Náklady	Rozdělení výplat, kdy investuje		
			nikdo	jeden	oba
Televize	(T)	5	0 : 0	8 : 0	5 : 5
Noviny včetně P. R.	(N)	3	0 : 0	6 : 0	4 : 4
Billboardy	(B)	3	0 : 0	5 : 0	3 : 3
Internet	(I)	2	0 : 0	6 : 0	3 : 3
Podpora prodeje	(P)	2	0 : 0	4 : 0	3 : 3

Poznámka k rozdělení výplat:

- Když firma v určité aktivitě neinvestuje, má nulový výnos z investice;
- Z investice má každý stejný výnos, pokud investuje;
- Pokud investují obě firmy, je výnos každé nižší, než pokud investuje pouze jedna firma (v důsledku zákona klesajícího výnosu), ale součet výnosů obou firem je větší než výnos jednotlivce a zároveň menší než dvojnásobek toho, pokud by investoval sám.

Nyní si určíme možné strategie dané výše uvedeným omezením, s tím, že firmy se budou snažit využít maximum možného.

Možné strategie firmy A: TNI, TNP, TBI, TBP, NBIP

Možné strategie firmy B: TI, TP, TBI, NIP, BIP

Poznámka: např. NIP znamená, že hráč využije Noviny, internet a podporu prodeje, což je povolený mix druhého hráče (má na něj, protože $3+2+2=7$).

Firma A tak má k dispozici 5 strategií, firma B má k dispozici strategie 4, pokud využijí maximum možného. Hledáme tedy takovou strategii každé firmy, která přinese nejlepší možný výsledek, tj. výsledek, při kterém obě firmy dosáhnou svých nejlepších možných výsledků.

Jedná se o klasickou nekooperativní hru, ve které hráči volí svou strategii současně. Firmy jsou plně informované, znají hodnoty výplatní matice a usilují o maximalizaci svých výplat.

Obrázek č. 1 - Tabulka strategií

		Firma B			
		TI	TP	NIP	BIP
Firma A	TNI	5+6+3 / 5+3	5+6+6 / 5+4	8+4+3 / 4+3+4	8+6+3 / 5+3+4
		14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	5+6+4 / 5+6	5+6+3 / 5+3	8+4+3 / 4+6+3	8+6+3 / 5+6+3
		15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	5+5+3 / 5+3	5+5+6 / 5+4	8+5+3 / 6+3+4	8+3+3 / 3+3+4
		13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	5+5+4 / 5+6	5+5+3 / 5+3	8+5+3 / 6+6+3	8+3+3 / 3+6+3
		14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	6+5+3+4 / 8+3	6+5+6+3 / 8+3	4+5+3+3 / 4+3+3	6+3+3+3 / 3+3+3
		18: 6	20:11	15:10	15:9

Zdroj: Vlastní výtvar

Nyní se podívejme na to, jak budou firmy (můžeme používat i výraz hráči) dále postupovat. Každý hráč si dokáže najít strategii, která je pro něj nejvýhodnější. Např. Firma A bude preferovat strategii NBIP, ve které dosahuje nejlepších výsledků, viz následující tabulky (matice).

Každý z hráčů při hře se ale nejprve snaží minimalizovat své riziko. Proto Firma A nejprve zjišťuje svá minima v jednotlivých řádcích a Firma B svá minima v jednotlivých sloupcích.

Obrázek č. 2 - Minima Firmy A

		Firma B			
		TI	TP	NIP	BIP
Firma A	strategie				
	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9

Zdroj: Vlastní výtvor

Ve strategii TNI je minimum Firmy A 14 (proti strategii TI Firmy B), ve strategii TNP 14 (proti TP Firmy B), ve strategii TBI je minimum 13 (proti TI Firmy B), ve strategii TBP 13 (proti TP Firmy B) a ve strategii NPIP je minimum 15 (proti strategiím NIP a BIP Firmy B).

Obrázek č. 3 - Minima Firmy B

		Firma B			
		TI	TP	NIP	BIP
Firma A	strategie				
	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9

Zdroj: Vlastní výtvor

Ve strategii TI je minimum 6 (proti strategii NBIP Firmy A), ve strategii TP je minimum 8 (proti TNP a TBP Firmy A), ve strategii NIP je minimum 10 (proti NBIP Firmy A) a 9 ve strategii BIP (proti NBIP Firmy A),

Výše jsme si nastavili parametry za předpokladu omezeného rozpočtu Firmy B. Dále jsme si uvedli, jakým způsobem se budou firmy snažit minimalizovat svá rizika.

Nyní se pojdme podívat na to, které strategie budou firmy preferovat a kde se nachází bod Nashovy rovnováhy, čili místo pro které platí, že pokud se kterýkoliv hráč odchýlí od své strategie, tak si pohorší.

Obrázek č. 4 - Tabulka preferované strategie Firmy A

		Firma B			
		strategie	TI	TP	NIP
Firma A	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9
	Preferovaná strategie Firmy A				

Zdroj: Vlastní výtvar

Ve strategii NBIP bude Firma A dosahovat největší nejmenší (tj. zaručenou) výplatu.

Obrázek č. 5 - Tabulka preferované strategie Firmy B

		Firma B			
		strategie	TI	TP	NIP
Firma A	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9
	Preferovaná strategie Firmy B				

Zdroj: Vlastní výtvar

Ve strategii NIP bude Firma B dosahovat největší nejmenší (tj. zaručenou) výplatu.

Průsečíkem uvedených strategií obou firem je bod Nashovy rovnováhy, který se nachází v bodě strategií Firmy A NBIP a Firmy B NIP a jehož výplatní hodnota je 15:10.

Obrázek č. 6 – Bod Nashovy rovnováhy

		Firma B			
		strategie	TI	TP	NIP
Firma A	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9
				↑ Sedlový bod	

Zdroj: Vlastní výtvor

V sedlovém bodě se nachází i bod tzv. Nashovy rovnováhy, tedy místo (bod strategie), pro které platí, že pokud se kterýkoliv hráč odchýlí od své strategie, tak si pohorší.

Paretovské zlepšení

Nyní se zkusme podívat, jestli by bylo možné, pokud by se firmy rozhodly začít kooperovat, dojít k tzv. paretovskému zlepšení, ve kterém si při změně strategie obě firmy, nebo alespoň jedna, nepohorší.

Obrázek č. 27 - Paretovské zlepšení obou firem

		Firma B			
		strategie	TI	TP	NIP
Firma A	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17: 14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18: 6	20:11	15:10	15:9
				↑ Sedlový bod	

Zdroj: Vlastní výtvor

Ve všech těchto případech (bílá pole) dochází ke zlepšení pro obě firmy, tedy každá si, pokud budou spolupracovat, může polepšit.

Pokud se firmy rozhodnou spolupracovat, měly by mít zájem spolupracovat tak, aby na spolupráci obě dvě vydělaly co nejvíce. Jak by tedy měly spolupracovat?

Nejlepší strategie dle nejvyšší možné společné výplaty:

Strategie:	výplaty :	součet výplat:
A – NBIP, B – TP	20+11	31
A – TBP, B – NIP	16+15	31
A – TNP, B – BIP	17+14	31

Druhé nejlepší možné strategie:

Strategie:	výplaty :	součet výplat:
A – TBI, B – NIP	16+13	29
A – TNI, B – BIP	17+12	29

Obrázek č. 28 - Paretové zlepšení pouze jedné z firem

		Firma B			
		TI	TP	NIP	BIP
Firma A	strategie				
	TNI	14:8	17:9	15:11	17:12
	TNP	15:11	14:8	15:13	17:14
	TBI	13:8	16:9	16:13	14:10
	TBP	14:11	13:8	16:15	14:12
	NBIP	18:6	20:11	15:10	15:9

↑
Sedlový bod

zlepšení pouze pro A

zlepšení pouze pro B

Zdroj: Vlastní výtvar

Pokud má dojít k zlepšení pouze u jedné z firem, musí být zachováno pravidlo, že si druhá z firem nesmí pohoršit. V tomto případě si však může výsledky zlepšit pouze Firma B.

Výše uvedené výsledky dokazují, že teorie her může být při správném nastavení počátečních parametrů účinným nástrojem při utváření marketingových strategií.

František Machník – agrární politik, ministr, ctitel venkova a vlastenec

Jaroslav Šetek

František Machník (1886 – 1967) působil coby agrární politik, po tři nejkřizovější roky meziválečného Československa zastával post ministra národní obrany. Šlo o významnou osobnost branné politiky sociální a v neposlední řadě o velkého vlastence. F. Machník byl politikem prohradní frakce Agrární strany³⁰. Za tuto stranu byl v letech 1925 – 1939 poslancem Národního shromáždění a v letech 1935 – 1938 ministrem národní obrany. Byl významným propagátorem národní brannosti a jezdeckého sportu. Lze jej považovat za významnou osobnost v dějinách československé branné politiky sociální, a to nejenom její pedagogické dimenze.

³⁰ Založena byla roku 1899 pod názvem Česká strana agrární. V roce 1922 přijala název Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu, stala postupně nejlidovější na naší politické scéně.

Za vlastenecký postoj k obraně a bezpečnosti státu, protinacistickou odbojovou činností s následnou persekucí tohoto totalitního režimu, nepřišla po osvobození v roce 1945 žádná úcta. Musel se hájit z vykonstruovaných obžalob, které byly podány proti jeho osobě za tichého souhlasu a zrady „masarykoců“, ke kterým měl za první republiky úctu. Persekuci nadlouho neunikl, nastala počátkem 50. let komunistickým režimem. Proto jeho postava je odrazem zla československých dějin 20. století. Jeho jméno tak upadlo do zapomenutí a jen málokdo z návštěvníků Chrudimského hřbitova U Václava tuší, že je zde pohřbena významná osobnost, která toho pro Československo tolik vykonala. O životní i profesní dráze F. Machníka se čtenář dozví z tohoto příspěvku.

Životní a profesní dráha

F. Machník se narodil 30. dubna 1886 v jihočeské vesnici Nebřehovice na strakonicku v selské rodině jako poslední z 10 dětí. Jeho otec byl významným průkopníkem agrární myšlenky na strakonicku a syn František žil a konal také v tomto duchu. Agrární myšlení provázelo i Machníkovu příbuzenstvo. Bratrance F. Machníka byl významný agrární politik Rudolf Beran³¹. Obecnou školu absolvoval F. Machník v nedalekém Jiníně, měšťanku ve Strakonících a v letech 1898 – 1906 studoval na státním Jirsíkově gymnáziu v Českých Budějovicích, kde také složil maturitu. V letech 1906 – 1910 následovala studia filozofické fakulty (obor čeština a němčina) v Praze a následně v německém Heidelbergu.

Jeho kariéra pedagoga začíná ve východočeské Chrudimi na učitelském ústavě, dívčím liceu a státním reálném gymnáziu. V Chrudimi se také v roce 1916 oženil s Antonii Nonnovou – dcerou zdejšího hodináře Viléma Nonna. Z manželství vzešly dvě děti - syn Jan a dcera Milena. V roce 1919 se přestěhoval do blízkosti svého rodiště západočeských Klatov. Zde působil jako pedagog na Švehlově Zemské vyšší hospodářské škole a v roce 1925 se stal jejím ředitelem a velmi pozvedl její úroveň. Stěhování bylo v rodinných důvodech. Jeho sestra Rozálie (manželka sedláka) ovdověla a F. Machník se stal poručníkem jejich dětí a zároveň se jí snažil pomáhat v chodu převzaté zemědělské usedlosti. Klatovy pak byly svědkem jeho další politické a pedagogické kariéry.

Již za univerzitních studií vstoupil – po vzoru otce a také svého bratrance R. Berana – do agrární strany a jeden rok byl předsedou její vysokoškolské organizace [1]. Za agrárníky byl od roku 1925 také poslancem. Působil též publicisticky, především v agrárních časopisech, a zejména v deníku *Venkov*. Zasloužil se také o rozkvet družstevnictví v rámci Agrární strany [1].

Po těžce prožitých tragických událostech od období nacistické okupace až k nástupu komunistického režimu žil F. Machník střídavě společně s rodinou syna Jana po jižních Čechách a jižní Moravě. Nakonec zakotvil ve Ždánicích u Kyjova, kde 21. listopadu 1967 zemřel. Poslední rozloučení proběhlo v brněnském krematoriu a urna s jeho ostatky byla uložena na hřbitově ve východočeských Koticích, kam se jeho manželka kam se jeho manželka s rodinou syna Jana přestěhovala. V říjnu roku 1979 umírá manželka Antonie. Urny s ostatky manželů Machníkových měly být podle jejich přání uloženy do rodinné hrobky Nonnových na chrudimském hřbitově U Václava. Nebylo to však možné, neboť tehdejší vedení města plánovalo likvidaci tohoto hřbitova. Společenské změny v roce 1989 a s nimi spojená revize plánu na likvidaci hřbitova umožnily zmíněné manžele Machníkovi uložit k poslednímu odpočinku do rodinné hrobky. Zde odpočívají vedle rodičů Antonie Machníkové, jejího bratra a syna manželů Machníkových Jana s manželkou.

F. Machník – postava odrazu zla československých dějin 20. Století

a) za období nacistické okupace

Po nacistické okupaci zůstává F. Machník ředitelem klatovské Zemské vyšší hospodářské školy. Pro své vlastenecké postoje a aktivity z první republiky žil v obavě, že bude zatčen orgány klatovského gestapa, které sídlilo hned ve vedlejší budově. Dne 30. dubna 1942 byl F. Machník odvolán z ředitelské funkce odvolán a odešel do penze. Jeho bývalý spolupracovník z ministerstva národní obrany generál Josef Dostál při výsleších na klatovském gestapu zmínil jméno F. Machníka. V souvislosti s připravovanými odbojovými aktivitami na Klatovsku. Zároveň gestapo mělo informace, že F. Machník prohlásil, že má úctu před londýnskou činností prezidenta E. Beneše. Při výsleších na gestapu všechno popíral, ale byl uvězněn na Pankráci a následně převezen do Německa, kde nad ním byl v Drážďanech dne 26. února 1944 vynesena rozsudek trestu smrti.

Z rozsudku také jasně plynulo, že předválečná činnost F. Machníka není zapomenuta. Jeho manželka Antonie podniká aktivity pro jeho záchranu. Ve snaze zachránit jeho život podala prostřednictvím německého advokáta Hanse Astafalka žádost o milost. Ta byla z velké části lživá – ve smyslu výmyslů o Machníkově údajné pomoci

³¹ Rudolf Beran (1887 – 1954) – prvorepublikový předseda Agrární strany, za 1. republiky odpůrce politiky Hradu a předseda několikaměsíční pomnichovské česko-slovenské vlády, náleží mezi nejtragičtější postavy našich moderních dějin.

Němcům a jeho dobrým vztahům s nimi – a změnila trest smrti na doživotní vězení v koncentračním táboře v Dachau. Zde byl F. Machník vězněn až do 29. dubna 1945, kdy byl koncentrační tábor osvobozen americkou armádou.

b) po osvobození a nástupu komunistického režimu

Návratem z koncentračního tábora útrapy F. Machníka zdaleka neskončily. Bezprostředně po osvobození na něj čekala obvinění z kolaborace s nacistickým Německem. Jako důkazy kolaborace byly uvedeny zejména již zmíněné lživé výmysly jeho manželky v žádosti o milost po vynesení rozsudku trestu smrti. Proto jej Národní soud vinil z kolaborace a „masarykovci“ (prezident E. Beneš, ministr spravedlnosti P. Drtina) nijak proti vykonstruovaným obviněním neprotestovali. Čímž dali tichý souhlas k persekuci, která byla součástí již komunistické represe proti významným představitelům Agrární strany³² nastolené již v závěrech Košického vládního programu.

V dubnu 1947 zprostil Národní soud F. Machníka všech nesmyslných obvinění. Nicméně v rámci politické kampaně, jejímž cílem bylo očernit Agrární stranu jako kolaborující s nacistickým Německem. Tak se šířily zprávy, že F. Machník prodával za miliony utajované výsledky z vládních branně-bezpečnostních jednání Německu. Získané „špinavé“ peníze zasilal k dceři Mileně do Švýcarska, kam měl záměr uprchnout.

V prosinci roku 1952 byl F. Machník zatčen orgány Státní bezpečnosti v Kolinci. Obviněn byl za to, že neoznámil ilegální přechody státní hranice a převaděčské činnosti příslušníků Sboru národní bezpečnosti v Klatovech³³. V tomto vykonstruovaném procesu byl odsouzen na pět let odnětí svobody. Po půl roce trestu jej zachránilo úmrtí prezidenta K. Gottwalda a následná amnestie z května 1953 nově nastupujícího prezidenta A. Zápotockého. Po propuštění zůstává zcela bez prostředků v péči rodiny svého syna.

Ještě tvrdší persekuce byla uplatněna vůči jeho bratranci R. Beranovi. Ten je zatčen v dubnu roku 1947 a ve zmanipulovaném politickém procesu odsouzen ke dvaceti letům vězení a propadnutí veškerého jmění za údajnou protinárodní činnost. Umírá v roce 1954 ve věznici Leopoldov [1].

F. Machník v proudu prohradní frakce Agrární strany

V událostech začínajících 8. ledna 1919 (pokus o atentát A. Šťastného na ministerského předsedu K. Kramáře), pokračujících o čtyři roky později (tj. 5. ledna 1923 – smrtelný útok anarchisty J. Soupala na ministra financí A. Rašína, provázené bouřlivými pouličními akcemi zbolševizovaných vrstev), dále v odštěpení tzv. marxistické levice od sociální demokracie a založení Komunistické strany Československa (14. – 16. května 1921) spatřovalo tehdejší pravicové politické spektrum zejména agrárního proudu potenciální bezpečnostní riziko pro nově vzniklou demokracii. Nezávisle na politicích si toto riziko uvědomovali i významné osobnosti z velení tehdejší armády, a to generál Radola Gajda a generál Josef Šnejdárk. R. Gajda při rozhovoru s významným agrárníkem Franiškem Udržalem předložil návrh, jak za asistence armády se bránit revolučním masám [2]. Obdobně J. Šnejdárk prohlašoval, že použije vojska proti českým bolševickým vzbouřencům na svoji odpovědnost i přes prezidentův nesouhlas [2].

Koncem roku 1920 byl R. Gajda vyslán na dvouletá studia Vysoké válečné školy v Paříži. Vzhledem ke studijní náplni a vyučujícím osnovám, odpovídajícím z hlediska didaktiky tehdejšího vojenského školství spíše pro důstojnický sbor, to byla pro R. Gajdu (coby „mistra oboru“ válečných strategií a taktik z legií) značná morální degradace. Je pravděpodobné, že pro něho, ale i některé členy z agrární strany (zejména F. Udržala) to bylo jisté varování. V případě R. Gajdy možná i počátek „likvidace“ potenciálního politického protivníka k čemuž došlo až v roce 1926 – tzv. Gajdova aféra, která se stala prvním krokem plného podřízení armády zájmům politické reprezentace skupiny Hradu. V tomto období byla Agrární strana nejsilnějším subjektem v tehdejší Československém politickém systému. E. Beneš prohlašoval, že předseda této strany A. Švehla je fašista a R. Gajda je ve službách této strany.

F. Machník se ve sporech mezi skupinou Hradu a představiteli Agrární strany nijak neangažoval. Tím si u hradních získal pověst „poslušné“ osoby v rámci agrárního politického proudu, na rozdíl od svého bratrance R. Berana, který plně stál za ideály A. Švehly.

³² Již Košický vládní program ve svém důsledku znamenal pro tradice 1. republiky výrazné okleštění demokratických principů, včetně zavedení možnosti vyřizování osobních účtů s politickými oponenty z let 1918 – 1938, mezi nimiž figurovali i členové Agrární strany.

³³ Jednalo se o přechod hranic poslance Josefa Ševčíka a převaděčské aktivity příslušníků klatovské SNB Františka Havlíčka a Václava Šnaidra (oba popraveni).

Z nevojáka významný vojenský a bezpečnostní politik

Agrární myšlenka českého vlastenectví vedla F. Machníka k odporu vůči Rakousko-Uherské monarchii. Tento postoj se plně potvrdil po vypuknutí I. SV, když je odveden a povolán do armády, kde setrval pouze 9 dnů. Podle výpovědi rodinných příslušníků se snažil co nejvíce zvýraznit zdravotní neduhy – srdeční potíže a vysoký krevní tlak. Z tohoto důvodu byl pro zdravotní nezpůsobilost propuštěn z armády. Nebyl ovšem žádný pacifista. Potvrzuje to jeho úsilí bojovat jako voják za svobodné demokratické Československo v roce 1919. Tehdy nastaly boje o Slovensko mezi Československem a Maďarskem a F. Machník se společně s dalšími členy Sokola hlásí dobrovolně do armády proti Maďarské Rudé armádě [3]. Povolán do armády však nebyl.

Od roku 1929 byl v Poslanecké sněmovně místopředsedou branného výboru. V květnu 1935 vláda premiéra Jana Malypetra³⁴ podala demisi, post ministra národní obrany opustil Bohumír Bradáč³⁵. Ve II. vládě J. Malypetra a třech vládách premiéra Milana Hodži³⁶ byl F. Machník od 4. června 1939 do 22. září 1938 ministrem národní obrany. Byl také posledním ministrem tohoto resortu za 1. republiky (jeho nástupcem za 2. republiky byl Jan Syrový).

F. Machník se ministerského postu ujímal v době, kdy československá armáda procházela zásadní reorganizací a modernizací a připravovala se na možný vojenský konflikt s Německem. Jako ministr obrany si byl F. Machník dobře vědom nebezpečí, které Československu hrozí od Hitlerova Německa a po celou dobu své funkce usilovně budoval rozsáhlé pohraniční prostředky stálého opevnění a usiloval o zvýšení bojovosti i zdokonalení výzbroje československé armády. Přestože se mu nepodařilo opevnění zcela dokončit, mobilizace ukázala, že armáda byla ve skvělém morálním stavu a odhodlána vlast bránit.

F. Machník jako vůdčí osobnost branné politiky sociální za 1. republiky

Pedagogové by měli mít na mysli vedle Jana Komenského i Jana Žižku, aby mládež byla vychovávána příkladem husitských bojovníků, československých legií a československé armády. V duchu této myšlenky koncipoval F. Machník cíle branné politiky sociální za 1. republiky [4]. Bezprostředně po Versailleské mírové konferenci pochopil potenciální rizika možného válečného konfliktu. Počátky Machníkovy orientace na provázanost branného a sociálního myšlení lze spatřovat již v roce 1912, a to jeho vstupem do tělovýchovné jednoty Sokol. Na činnost Sokola posléze navázal v Selských jízdách [3].

Jeho zájem o brannou výchovu a jezdeckví, které horlivě propagoval, jej v roce 1932 postavil na post starosty Československého národního svazu střeleckého a v roce 1933 se stal předsedou organizační komise Vojenského ústavu vědeckého. V Klatovech se mj. zasloužil o rozvoj branných organizací v republikánském duchu, a to Republikánského autoklubu v roce 1935 a Pošumavského aeroklubu v roce 1936.

F. Machník – zakladatel výuky branné výchovy

Coby Sokol a člen Selských jízd měl velmi blízko i k jezdeckví a posléze k branné výchově. F. Machník jako pedagog českého a německého jazyka zaváděl na klatovské Hospodářské škole výuku branné výchovy. Tímto postojem inicioval agrární politiky k aktivitám pro zavedení povinné branné výchovy obyvatelstva. Jako tradice pro tato opatření byly Československé legie a významná role dobrovolnických oddílů tělovýchovných organizací (zejména Sokola) v bojích o československé hranice v letech 1918 a 1919 [4]. Velení tehdejší branné moci to vedlo k myšlence zavést v Československu brannou výchovu, na které se měly aktivně podílet tělovýchovné a polovojenské organizace. Uvedené organizace nebyly proti, nedokázaly se ale s vojáky shodnout o jednotné koncepci branné výchovy [4].

Přes výše uvedené rozpory připravil Hlavní štáb československé armády v květnu 1925 návrh zákona o branné výchově, který dostal konečnou podobu v lednu 1927. Branná výchova byla podle zákona povinná pro všechny muže od 18 let a měla probíhat ve zvláštních výcvikových střediscích. K jejímu zavedení ovšem

³⁴ Jan Malypetr (1873 – 1947) – český pravicový politik, v letech 1932 – 1935 předseda československé vlády za [Republikánskou stranu Československého venkova](#).

³⁵ Bohumír Bradáč (1881 – 1935) – vedoucí člen politické strany [Republikánská strana zemědělského a malorolnického lidu](#). Stal se v roce 1918 poslancem Národního shromáždění a v období 1929 až 1932 ministrem zemědělství v druhé vládě [Františka Udržala](#). Po pádu, demisi této vlády byl novým předsedou vlády [Janem Malypetrem](#) jmenován do jeho vlády na post ministra národní obrany. V této funkci setrval do května 1935, kdy vláda podala demisi

³⁶ Milan Hodža (1878 – 1944) – slovenský agrárník a předseda tří vlád (15. 16. a 17.) od vzniku samostatného Československa v letech 1935 až 1938 (I. vláda – od [5. listopadu 1935](#) do [18. prosince 1935](#), II. vláda – od [18. prosince 1935](#) do [21. července 1937](#), III. vláda – od [21. července 1937](#) do [22. září 1938](#)).

nedošlo, neboť zákon pro nezáměr českých politických stran a odpor stran německých neprošel ani Branným výborem Poslanecké sněmovny. U široké laické veřejnosti byl označován za zcela „zbytečný militarismus“.

Ministerstvo národní obrany po tomto neúspěchu rezignovalo a přenechalo veškerou aktivitu dobrovolným organizacím. Z nich brannou výchovu nejvíce propagoval Svaz československého důstojnictva, ale jeho aktivita se nesetkávala s velkým pochopením. Až do konce 20. let tak omezenou brannou přípravou procházeli pouze členové tělovýchovných a polovojenských organizací. Díky jednostrannému zaměření, nejednotnosti a dobrovolnosti však byla tato příprava nedostatečná. Teprve v únoru 1930 se Svazu československého důstojnictva podařilo dospět na jednání s nejnápadnějšími tělovýchovnými a polovojenskými organizacemi k dohodě o dobrovolné branné výchově obyvatelstva. Měla se provádět ve školách a v příslušných organizacích pod vedením vojáků v záloze a podle pokynů vypracovaných Svazem československého důstojnictva. Na podzim 1933 byly poprvé uspořádány v řadě měst dny brannosti a vznikl Výbor pro zvýšení brannosti lidu jako koordinací orgán složený ze zástupců většiny tělovýchovných a polovojenských organizací.

Příznivého obratu v přístupu k branné výchově využilo ministerstvo národní obrany, které se v roce 1933 vrátilo k myšlence jejího zavedení, prozatím ještě na dobrovolném základě. Když však na podzim 1934 nařídil ministr Bohumír Bradáč připravit návrh zákona o branné výchově, s dobrovolností se už nepočítalo. Hlavní štáb argumentoval tím, že nepřítel bude chtít rychlými údery narušit hranice a proniknout co nejvíce do nitra státu a je tedy třeba mít k dispozici co nejvíce vycvičených mužů, protože na další výcvik nebude čas. Specifickým branným výcvikem měly navíc podle jeho názoru projít také ženy. Všechny tyto požadavky se odrazily v návrhu zákona o branné výchově dokončeném v říjnu 1935. Branná výchova byla podle něj povinná pro všechny muže a ženy od 6 do 40 let a měla zahrnovat oblast morální, fyzickou a vojenskou. Její řízení a kontrola připadla ministerstvu národní obrany, které mělo k tomuto účelu zřídit inspektoráty branné výchovy. Návrh zákona se ale vzápětí setkal s nesouhlasem tělovýchovných a společenských organizací, kterým vadil povinný princip branné výchovy i vojenský dohled na ni, upozorňovali také na její možné zneužití protistátně smýšlejícími skupinami. Když se vláda rozhodla sporný zákon prozatím odložit, zdálo se, že se bude opakovat rok 1927 [4].

Ministerstvo národní obrany vedené F. Machníkem se ale tentokrát nehodlalo vzdát. Po marné snaze prosadit zákon bez ohledu na mínění tělovýchovných organizací se obrátilo na prezidenta E. Beneše. Ten plně podpořil ideu povinné branné výchovy pod vedením vojáků, doporučil však určité změny na základě jednání s Výborem pro zvýšení brannosti lidu. Jeho vedení však mezitím připravilo vlastní návrh zákona o branné výchově, který byl časově omezený rokem 1941, přisuzoval hlavní úlohu tělovýchovným organizacím a redukoval vliv vojáků na minimum. Pod dojmem tohoto návrhu začalo ministerstvo národní obrany zvažovat, zda tělovýchovné organizace z branné výchovy úplně nevypustit.

Koncem roku 1936 nicméně svůj původní návrh zákona částečně upravilo a předložilo Výboru pro zvýšení brannosti lidu. Ten nakonec souhlasil s jednáním a po několika schůzkách se podařilo dospět ke kompromisu ve všech sporných otázkách, což zákonu uvolnilo další cestu. Po meziministerských poradách ho schválila 3. června 1937 vláda a po ní 1. července 1937 parlament. Nepochybný úspěch ovšem kazil přinejmenším roční časový skluz zaviněný složitým dohadováním.

Zákon zaváděl povinnou brannou výchovu pro všechny od zahájení školní docházky do třiceti let, výcvik v protiletecké ochraně měl trvat do padesáti let. Probíhat měla výchova u žáků a studentů na školách, jinak v dobrovolných organizacích, případně dalších zařízeních a ve střediscích branné výchovy, s nimiž se počítalo v každé větší obci. Neúčast na ní byla trestána pokutou. Projednávání záležitostí branné výchovy na nejvyšší úrovni měl na starost zvláštní meziministerský orgán, k zajištění součinnosti mezi státní správou a dobrovolnými organizacemi měly sloužit výbory brannosti. Zákon začal platit od 1. září 1937, jeho plné uvedení do praxe však bylo dlouhodobou záležitostí.

Machníkův koncept kontrarozvědčné ochrany armádních zakázek

Výsledky květnových voleb roku 1935 byly v Československu překvapivé. Nejsilnější stranou se stala Henleinova Sudetoněmecká strana, kterou pouze na Moravě ji dokázali předstihnout lidovci. Vůdce Sudetoněmecké strany K. Henlein se v srpnu 1935 poprvé setkal s německým vůdcem NSDAP A. Hitlerem. F. Machník v tom spatřoval potenciální riziko, že se K. Henlein stane stoupencem A. Hitlera. Z tohoto důvodu připravoval patřičná bezpečnostní opatření pro zajištění ochrany zakázek pro armádu.

Toto opatření se začalo plně realizovat v lednu roku 1936. Tehdy ministerstvo národní obrany v zadávacích dokumentech pro armádní zakázky stanovilo vyhláškou (tzv. Machníkův výnos, [5]), aby firmy provedly jistá národnostní opatření, pokud se budou chtít ucházet o zakázky pro armádu. Ve firmách měli být zaměstnání především lidé české národnosti a z ostatních národů pouze po důkladné prověrce, aby nedocházelo k vyzrazování citlivých informací o zbrojení a dodávkách pro armádu protivníkovi [6]. Tak vznikla aféra, kdy K. Henlein udělal prostřednictvím médií z Čechů utlačovatele německé menšiny. Příběh nabídl britským novinám a poslal do Společnosti národů oficiální stížnost o potlačování národnostních menšin v Československu. Ministr zahraničních věcí Kamil Krofta v Ženevě tento problém urovnal, nicméně aféra zůstala ve spojitosti

s Machnikovým jménem [6]. Nicméně v roce 1937, kdy radikální frakce v Sudetoněmecké straně vedená K. H. Frankem získala převahu, K. Henlein se opětovně schází s A. Hitlerem a stává se jeho stoupencem, se plně potvrdily Machnikovy obavy a opodstatněnost jeho bezpečnostních rozhodnutí.

Závěrečné zhodnocení

F. Machník působil po tři nejkřizovější roky 1. republiky jako ministr národní obrany. Armádu po všech stránkách připravoval na válečné nasazení proti nacistickému Německu. Za jeho funkční období se tehdejší armáda stala nesmírně populární. Proto se i mimořádná vojenská opatření v květnu roku 1938 a za zářijové mobilizace v témže roce staly z nejslavnějších vzepětí našeho národa. Z jeho strategicko-taktického a sociálního myšlení vychází i pojetí moderní války, která nikoho nevynechává a nemůže ani nikoho postrádat.

Zdroje:

- [1] Rokoský, J.: *Rudolf Beran a jeho doba: vzestup a pád agrární strany*. Praha, Vyšehrad 2011.
- [2] Klimek, A., Hofman, P.: *Generál Radola Gajda, vítěz, který prohrál*. Praha, Paseka 1995.
- [3] Kalous, R.: *Budování armády*. Praha, Melantrich 1936.
- [4] Šetek, J.: *Sociální politika v obranné doktríně státu*. Doktorská disertační práce. Praha, FNH VŠE v Praze 2001.
- [5] Moravec, F.: *Špión, jemuž nevěřili*. Praha, Rozmluvy 1990.
- [6] Anger, J.: Mnichov 1938. Studie v časopisu *Historie a vojenství* č.1, 1990.

3. Recenze

O politických ideologiích – fundovaně, poučně, inspirativně

Pavel Sirůček

Lupták, M., Prorok, V.: *Politické ideologie a teorie. Od starověku po rok 1848*. Plzeň, Aleš Čeněk 2011. 416 s. ISBN 978-80-7380-264-6. Doporučená cena CZK 440.

Autoři Milan Lupták a Vladimír Prorok jsou spojeni především s Katedrou politologie FMV VŠE v Praze, působí však i na dalších vysokoškolských a jiných pracovištích. V. Prorok se specializuje na otázky metodologie a teorie politické vědy, dějiny politických ideologií a politického myšlení a na problematiku politického rozhodování. Předmětem jeho zájmu jsou i otázky teorie a praxe řešení konfliktů nebo energetické bezpečnosti. Je známý též v oblasti politické analýzy a prognózy.³⁷ Je autorem, resp. spoluautorem několika monografií a učebních textů. Angažuje se též ve vedení České společnosti pro politické vědy. M. Lupták se věnuje dějinám politických učení, s důrazem na politické myšlení starověku, vývoj v Číně, Rusku a otázky křesťanství, pravoslavy či islámu. Zabývá se i komparacemi politických systémů (zejména Francie a zemí Střední a Východní Evropy) a problematikou mezinárodní pracovní migrace a integrace cizinců. Je autorem několika učebnic a výzkumných studií aj.

Autoři společně publikovali skriptum *Politické ideologie a teorie v dějinách* (Praha, VŠE v Praze 1998, 186 s., ISBN 80-7079-645-6). Zde si v prvotní podobě ověřovali některé metodologické přístupy, které dále precizují a následně uplatňují při analýze konkrétních politických ideologií a politických teorií. Z uvedeného materiálu

³⁷ V. Prorok je též jedním z nemnoha českých autorů věnujících pozornost instrumentariu dlouhých vln, resp. Kondratěvových dlouhodobých cyklů. Tyto chápe širěji než v pouhém čistě ekonomickém (a kvantitativním) smyslu a aplikuje na řadu oblastí, rozporů a problémů - historických, aktuálních i budoucích. Řada jeho tezí je zachycena též v příspěvcích ohledně dlouhých vln na stránkách *Marathonu* (viz 2007, č. 3, 4, 5, 2008, č. 2 aj.). Připomeňme, že problematikou dlouhých vln se v různých souvislostech v českém prostředí zabýval F. Valenta (viz *Marathon*, 2001, č. 3, 4, 2004, č. 1), dále S. Heczko, V. Novotný, M. Mejstřík nebo autor této recenze. V poslední době aparát dlouhých vln využívá a aktualizuje I. Švihlíková - viz monografii *Globalizace & krize: souvislosti a scénáře* (Všeň, Grimmus 2010, 296 s., ISBN 978-80-87461-01-3, též srov. recenzi in *Acta Oeconomica Pragensia*, 2011, č. 2), přinášející systémový pohled na globalizaci a mnohorozměrné krize.

rámcově vychází i recenzovaná monografie. Tato je ovšem mnohem propracovanější a daleko podrobnější. A to např. včetně velmi obsáhlého - a užitečného - poznámkového aparátu v počtu plných 867 poznámek s doplněními, vysvětleními a dalšími odkazy.

Z produkce autorů lze namátkou připomenout ještě vysokoškolskou příručku *Politologie* (Prorok, V., Lisa, A., Dobrá Voda, Aleš Čeněk 2003, 223 s., ISBN 80-86473-31-7). I v této publikaci je prezentován názor, že moderní politická věda - která je zde výstižně a čtivě čtenářům v koncentrované podobě představována - nemá být pouze syntézou všech znalostí o politice. Nýbrž zároveň by měla respektovat pluralitu vědeckých přístupů a názorů. I zde je důsledně uplatňován systémový přístup, který umožňuje tyto požadavky realizovat. Text přináší též četné aplikace (s příklady české politické reality) a v neposlední řadě věnuje adekvátní pozornost i fenoménu ideologií. A to včetně telegrafické charakteristiky velkých současných politických ideologií - liberalismu, konzervatismu, socialismu či fašismu.³⁸

Představovaná publikace *Politické ideologie a teorie. Od starověku po rok 1848* je obsahově rozčleněna do dvou hlavních oddílů. První zájemce podrobněji uvádí do předmětu zkoumání a seznamuje s problematikou „příčin vzniku politických ideologií, pravdivosti a povahy ideologického poznání, kontinuity a diskontinuity ve vývoji ideologií, typologie politického myšlení a struktury a funkcí politických ideologií“ (zadní strana obálky rec. publ., též srov. resume na s. 385). Druhý následně blíže zkoumá „fragment dějin politických učení od starověku po rok 1848“ (dtto). Věnuje pozornost politickému myšlení antiky, raného a vrcholného středověku, renesance, reformace a rodící se společnosti „omezené liberální modernity“ v Západní Evropě a USA.

Vedle toho ovšem kniha přináší i fundovaný náhled do méně známých (či zcela neznámých), a mnohdy opomíjených (často i účelově), politických názorů a koncepcí. A to civilizací starověké Číny, Izraele, arabského Orientu a jejich nástupnických států, Byzantské říše, Kyjevské a Moskevské Rusi a carského Ruska. Vše se zdůrazněním klíčové role jednotlivých náboženských učení (konfucianství, hinduismu, buddhismu, judaismu, starověkého pohanství, pravoslaví, katolicismu, islámu, protestantismu) v rozvoji myšlení daných epoch a civilizací. Vývoj politického myšlení je tak interpretován skrze „optiku“ těchto myšlenkových systémů, s hodnotovými aj. paradigmaty. Zejména právě pasáže týkající se obecně méně známých (a též méně „západoevropsky“ laděných) koncepcí, autorů a pohledů jsou poučné, místy i možná až překvapivé, a jistě zaslouží ocenění. V neposlední řadě dokladují explicitně vyjádřený cíl v podobě pokusu „vyhnout se teoretickým a praktickým úskalím ideje evropocentrismu z hlediska výkladu dějin politického myšlení“ (tamtéž).

K obsahu publikace nyní podrobněji. Čtenář nalézá čtyři části, s celkem 17 kapitolami. Samozřejmě v závěru nechybí „Resume“, „Seznam pramenů a literatury“ (s desítkami titulů, včetně mnoha prací i autorů sovětských, resp. ruských), telegrafické CV „O autorech“, ani nezbytný „Jmenný rejstřík“, resp. „Předmětný rejstřík“. Stovky poznámek pod čarou již byly zmíněny a i tyto dokumentují pečlivost zpracování a vědecky rigorózní přístup autorů.

Knihu otevírá obsáhlejší, a mírně čtenářsky náročnější, resp. poněkud komplikovaněji pojatá, pasáž „Úvodem“. Problematika dějin politických učení - coby integrální součást politické vědy - je zde interdisciplinárně zasazena do širšího kontextu, s naznačením řady teoreticko-metodologických, světonázorových i ideologických souvislostí. Připomínáno je množství autorů, kteří k předmětu zkoumání publikace měly, a stále mají, co říci. Kriticky diskutován je taktéž koncept evropocentrismu, včetně jeho základů, podob a konsekvencí. Postupně se text prokousává až k fenoménu politických ideologií, kdy jejich velká část „vznikla jako výraz nespokojenosti s existujícími společenskými poměry a síly přesvědčení, že tyto poměry se samy nezmění ...“ (s. 28 rec. publ.). Autoři opakovaně naznačují použitou metodologii, se zdůrazněním „polyfonického“ pohledu na dějiny politických učení“ (dtto). Přitom ale stále text zůstává metodologicky patřičně sevěřen i ukotven a nikterak neskouzává k postmoderní „koláži“, která mnohdy fakticky je pouze plytkým a povrchním blábolem.³⁹

Část I. nese název „Politické ideologie jako objekt analýzy“ a sestává ze čtyř kapitol: **kap. 1.** „K pojetí politické ideologie“, **kap. 2.** „Názory na možnost pravdivého poznání v politice“, **kap. 3.** „Vznik a vývoj politických ideologií“ a **kap. 4.** „Ideologie a způsob politického myšlení“. Jednotlivé kapitoly jsou, obdobně jako i v jiných částech knihy, dále členěny na subkapitoly, resp. místy i na paragrafy. Pasáže první části knihy vymezují základní kategorie (v čele s politickými ideologiemi) v jejich genezi, rozpornosti i typologii a přinášejí

³⁸ Připomenout zde lze i český překlad knihy A. Heywooda *Politické ideologie* (Praha, Victoria Publishing 1994, 299 s., ISBN 80-85865-10-6). Tři klíčové velké moderní nenáboženské politické ideologie (liberalismus, konzervatismus a socialismus), jejich vznik, charakteristiky, vývoj, podoby, problémy i perspektivy (včetně problematiky stále dominantního liberalismu, krize a vyprázdňování soudobých ideologií i pragmatických politik či volání po adekvátním konzervativním obrození na levíci i pravici) byly předmětem řady příspěvků v *Marathonu* (2002, č. 1, 2005, č. 2, 2007, č. 6, 2008, č. 1, 2, 2008, č. 5 aj.). Vývoj teoretického ekonomického myšlení do kontextu politických ideologií zasazuje publikace Širůček, P. a kol.: *Hospodářské dějiny a ekonomické teorie (vývoj - současnost - výhledy)*. Slaný, Melandrium 2007, 511 s., ISBN 978-80-86175-03-4.

³⁹ Srov. s příspěvkem „Pravdo-láskářská pseudoekonomie“ (recenze a rozbor knihy Sedláček, T.: *Ekonomie dobra a zla. Po stopách lidského tážení od Gilgameše po finanční krizi*, Praha, 65. pole 2009, 270 s., ISBN 978-80-903944-3-8). In *Marathon*, 2010, č. 1.

mnoho teoreticko-metodologických poznatků a náhledů. Jsou psány srozumitelně, nicméně - vzhledem ke svému obsahu i vědeckému charakteru celé publikace - se (nejen) laický čtenář musí vyzbrojit přece jen určitou dávkou trpělivosti, nezbytných poznatků, ale i jisté vědecké pokory. Tato recenze nemá za cíl suplovat výpisky z publikace a tudíž např. s definicí politické ideologie odkazuje na příslušné paragrafy práce (zde subkapitoly 1.2. aj.). Připomeňme, že autoři samozřejmě nepodléhají jen rozšířenému pejorativnímu, a laickému, pohledu na kategorii ideologie, kdy si jsou dobře vědomi jejího významu i nezastupitelnosti.

„*Politické myšlení starověku*“ je pojmenování **Části II**. Obsahuje šest kapitol, netradičně opět číslovaných od jedničky. Jde o **kap. 1.** „*Charakteristika starověku*“, **kap. 2.** „*Indie*“, **kap. 3.** „*Čína*“, **kap. 4.** „*Izrael*“, **kap. 5.** „*Řecko*“, **kap. 6.** „*Řím*“. Jedná se o pasáže vysoce zajímavé, psané odborně a s nezbytným nadhledem, ale přitom i čtivě, místy téměř až dobrodružně. Maximalistický a puntičkářský hnidopich by si ovšem mohl postesknout, že by možná alespoň za krátkou zmínku stály i jiné periodizace dějin, včetně např. hospodářských dějin (nicméně některé pohledy jsou zmiňovány již v části „*Úvodem*“). Též u stařeckých či římských autorů (v čele s Aristotelem) by možná za telegrafickou poznámku stály i jejich názory ekonomické. I když samozřejmě toto není přímo předmětem práce a ani není jednoznačně oddělování politických, hospodářských aj. názorů u filozofů, v době kdy filozofie zahrnovala poznatky prakticky všech pozdějších vědních disciplín.

Část III. „*Politické myšlení středověku*“ přináší **kap. 1.** „*Charakteristika středověku*“, **kap. 2.** „*Křesťanství*“, **kap. 3.** „*Islám*“ a **kap. 4.** „*Starověké ideologie v podmínkách středověku*“. I zde možno připomínat ekonomické názory např. v rámci scholastiky, jejichž charakteristika a rekapitulace by opět - i zde - možná stála alespoň za krátkou zmínku či poznámku pod čarou. Také v těchto pasážích jde o podrobné a zajímavé seznámení především s náboženskými věroučenými, jejichž charakteristika má místy až téměř dobrodružný charakter. A místy (např. v kontextu pravoslavlí) na čtenáře dýchne až mystický duch.⁴⁰

Závěrečná **Část IV.** se jmenuje „*Politické myšlení novověku*“. Čtenář nalézá tři obsáhlejší, a dále strukturované, kapitoly. Jedná se o **kap. 1.** „*Charakteristika novověku*“, **kap. 2.** „*Politické myšlení renesance a reformace*“ a **kap. 3.** „*Politické myšlení období buržoasních revolucí*“ - mapující realie, ideje, autory a koncepce z Nizozemí, Anglie, Spojené státy, Francie, Německa, Itálie a Ruska. Jsou zde podrobně naznačeny i kořeny moderních velkých ideologií - v čele s liberalismem. Především v těchto pasážích si mnohý čtenář možná hlasitě povzdychne, že kdyby takto fundovaný a promyšlený přehled dějin politických ideologií a politických teorií byl dotažen až do současnosti ... Byla by potom taková práce neudržitelně rozsáhlá? Pracují autoři na tomto úkolu? A všetečné pošťouchnutí v podobě otázky, zda-li do nakonec není pouze „únik do historie“ a i jistý alibismus ... Tedy raději se nepouštět do ožehavých aktuálních témat a otázek, mnohdy tzv. politicky nekorektních ...⁴¹

Knih samotná rozhodně není lehkým a odpočinkovým víkendovým čtením „do vlaku“. Jde o poučené a profesionálně zpracované stručné dějiny politického myšlení, zde končící rokem 1848.⁴² Místy má publikace až téměř slovníkový charakter, což však na závadu není. Většina textu je psána relativně čtivě, živě i svižně,

⁴⁰ V obecnější poloze se může některému „přízemněji“ (čti materialisticky) orientovanému čtenáři místy dokonce zdát, že určité pasáže knihy mají možná až příliš „idealistický“ charakter, odtržený od „základny“. Což je však na druhou stranu výtka mírně neférová, neboť předmětem zkoumání jsou ideje ... Též zdůraznění role zájmů, hybných sociální sil či vlastnické podmíněnosti je na řadě míst pro někoho vyjádřeno až v příliš skryté podobě.

⁴¹ Za toto provokativní pošťouchnutí se „pachatel“ recenze omlouvá. Oba autoři osobně velmi dobře zná a z nemístného alibismu je jistě nepodezírá. I když přece jen doba ještě asi plně neuzrála např. k plné rehabilitaci důsledně třídního přístupu ... V těchto souvislostech lze připomenout a podepsat též kritická slova V. Klause o soudobé „*PC-Societě*“ - tedy politicky korektní společnosti. A o všudypřítomné diktatuře, resp. tyranii politické (hyper)korektnosti. „*Jde o fenomén celosvětový, evropský i český*“. A co je, nebo není, politicky korektní „*navíc definuje - zcela samozvaně - jedna skupina lidí, která si vydobyla zcela neuvěřitelnou pozici v médiích, a která nám suverénně a autoritativně říká, co smíme a co nesmíme*“ (Klaus, V.: *Malá česká hilsneriáda aneb další případ diktatury politické korektnosti. Právo*, 28. 2. 2011, s. 1 - 2). A právě především ve společenských vědách stále existuje značné množství tabuizovaných témat, kdy nezdídka ani o zcela evidentních a nezpochybnitelných faktech není „slušné“ vůbec uvažovat, natož hovořit a psát. Autor recenze se s tímto závažným problémem potýká např. při přípravě dlouhodobého seriálu o ženách a ženském elementu v ekonomických teoriích. I pouhopouhé konstatování přirozených odlišností mužů a žen (včetně odlišných dispozic pro různé profese), mírně kritičtější pohled na údajnou diskriminaci žen nebo nedostatečná adorace pozitivní diskriminace tzv. menšin již vyvolalo povyk a odsudek ze strany genderových fanaticek i fanatiků.

⁴² Období cca 1844-51, včetně revolučního roku 1848 je i koncem sestupné části I. dlouhé K-vlny, resp. spodním bodem obratu a startem II. dlouhodobého hospodářského (resp. šířeji i sociálně-ekonomického) cyklu. První průmyslová revoluce (např. Anglie cca 1770 - 1815) se stává materiální základnou I. dlouhé vlny (cca 1780/90 - 1844/51), sestávající z dlouhé expanze (cca 1780/90 - 1810/17) a dlouhé deprese (cca 1810/17 - 1844/51). V politické oblasti jsou zde dějiny spjaty s Francouzskou revolucí (1789 - 1799), Napoleonskými válkami (1796 - 1815) a Rokem revolucí 1848. A se zrodem politických ideologií jako liberalismus, nacionalismus a socialismus, a to vždy v určité opozici ke společenskému konzervatismu. Období 1789 - 1848 bývá nazýváno i „*věkem revoluce*“ (E. Hobsbawm). Období dlouhé deprese této vlny se stává též dějištěm „*Velké transformace*“ (1815 - 1845) K. Polanyiho, kdy se roztroušená a izolované trhy přeměnily do podoby komplexního seberegulujícího se tržního systému. Což nakonec transformuje povahu celé společnosti, včetně charakteru její kultury či představ člověka osobě samém. Existují ovšem i odlišná datování a členění dlouhodobých cyklů, resp. dlouhých vln. Srov. s prameny odkazovanými v úvodní poznámce recenze (zde s využitím podkladů především S. Heczka).

nicméně přesto se některými pasážemi (zejména v úvodu či **Části I.**) může leckterý čtenář prokousávat poněkud těžkopádněji, lopotněji, déle a s větším úsilím. Což je však opět pouhé konstatování, nikoli kritická výhrada. Publikace všestranně usiluje o komfort čtenáře, leč poznatky mu - naštěstí - nepředkládá v nemístně zjednodušené a „lidové“ podobě. Práci lze doporučit nejenom všem profesionálům a studentům příslušných oborů, ale i vážnějším zájemcům o společenskovední problematiku, politiku a historii. A nakonec i ekonomii. Nutno ovšem upozornit, že obdobně jako úplně každý nemůže být dobrým kuchařem, zedníkem, řidičem nebo zahradníkem, též každý nemá „shůry dáno“ být dobrým politologem, historikem či teoretickým ekonomem. Tudíž nikoli úplně každý je schopen textu představované publikace plně porozumět. Tato v neposlední řadě přináší velmi mnoho inspirací a námětů k zamyšlení i dalšímu zkoumání.

Recenzovaná práce je potřebným a aktuálním příspěvkem zdaleka nejen k hlubšímu pochopení dějin politického myšlení a teorií, resp. role a síly idejí a politických ideologií. Jde současně o cenný vklad k překonávání soudobé vyprázdňenosti (nejen) politiky, v úsilí o „reideologizaci“ postaveném proti (nejen) bezbřehému pragmatismu. Lze se těšit na dotažení studie od roku 1848 až po žhavou současnost. Což je ovšem nejenom úkolem gigantickým, ale i velkou výzvou.

Nezapomínejme, že právě ideologie (zjevné i ty skryté, tudíž obvykle rafinovanější) stále zůstávají věčným nástrojem - jistými brýlemi, kterým lidstvo vnímá svět. A v neposlední řadě nezapomínejme, že nezřídka největšími „ideology“, apologety a manipulátory bývají právě ti, co se neustále zaklínají svou neideologičností, tzv. nepolickou politikou apod.

4. K teorii redistribučních systémů (Pracovní materiály)

Teorie her a redistribuční systémy (Aplikace v oblasti zdravotnictví)

Martin Procházka

(Pokračování)

Model elementárního redistribučního systému

Model elementárního redistribučního systému je záměrně sestaven jako ten nejjednodušší, jaký můžeme uvažovat, a to nejjednodušší i z hlediska praktických a technických problémů jeho analýzy:

- Model má pouze tři hráče (A, B, C) – tak, aby mohly vznikat nejjednodušší, ale netriviální koalice (dva proti jednomu).
- Výkony hráčů jsou rozděleny v poměru 6 : 4 : 2 – aby se jednalo o malá, přirozená, snadno představitelná čísla, která lze alespoň jednou rozdělit dvěma.
- Každý z účastníků systému (hráč) má stejnou schopnost ovlivnit výsledek (má tedy vlivovou sílu rovnou „1“) – tj. koalice dvou vždy vede k prosazení výsledku, na kterém se v rámci koalice dohodnou.
- Všechny koalice jsou možné a rovnoprávné – neexistuje žádná diskriminace, pokud jde o tvorbu koalic.
- Všichni hráči jsou informováni o tom, jaká je jejich výkonnost, a všichni vědí, že ostatní jsou takto informováni.
- Čím větší je redistribuce oproti výplatě (odměně) za výkon, tím více klesá výkonnost celého systému.⁴³

Všechny redistribuční situace, které mohou nastat, můžeme popsat prostřednictvím **redistribuční rovnice** – popisuje závislost poklesu výkonu systému na odchylce výplat od výkonnosti těch, co svými vlastními výkony výkon celého systému zajišťují. Základní redistribuční rovnici pro případ elementárního redistribučního systému pak lze formulovat takto:

$$x + y + z = 12 - \eta \cdot R(x-6, y-4, z-2), \text{ kde:}$$

$x+y+z$ je součet skutečných výplat jednotlivých hráčů;

12 je maximální odměna, která by mohla být rozdělena, pokud by výkon redistribučního systému byl maximální, což znamená, že by nedocházelo k redistribuci, rozdělení výplat by proběhlo podle výkonnosti;

η je koeficient snížení výkonnosti;

⁴³ VALENČÍK R. : Teorie her a redistribuční systémy, VŠFS, o. p. s., 2008, str. 36. ISBN 978-80-7408-002-9.

$R(x-6, y-4, z-2)$ je funkce vzdálenosti rozdělení skutečných výplat od výplat podle výkonu. Tato vzdálenost může být vyjádřena např. metricky jako odmocnina součtu čtverců odchylek.

Redistribuční rovnici pak lze číst takto: Toho, kolik si hráči mohou rozdělit, je tolik, kolik by si mohli rozdělit maximálně, přitom sníženo o to, nakolik se vzdálili rozdělení podle výkonu.⁴⁴

Všechna možná rozdělení výplat se zobrazí jako určitá plocha (redistribuční plocha) v souřadnicích, jejichž hodnoty odpovídají velikosti výplat každého z hráčů. Redistribuční plocha vypadá z hlediska tvorby koalic na první pohled velmi symetricky. Nejvýkonnější hráč A může uzavřít koalici s průměrným hráčem B a oba si polepší na úkor nejslabšího hráče C. Podobně hráč B může uzavřít koalici s hráčem C a polepší si na úkor hráče A. Pak je zde ještě třetí možnost, totiž že hráč A a C uzavřou koalici a polepší si na úkor hráče B. Všechno se jeví jinak, pokud si položíme otázku: V případě jaké koalice si nejvíce polepší každý jednotlivý z hráčů vytvářejících tuto koalici? Předpokládáme přitom, že hráči uzavírající koalici si rozdělí výplaty tak, aby jejich součet byl maximální. Hráč A si polepší více, pokud uzavře koalici s hráčem C a nikoli hráčem B. Podobně hráč B si více polepší, pokud uzavře koalici s hráčem C a nikoli hráčem A. A nakonec i hráč C si nejvíce polepší, pokud uzavře koalici s hráčem B a nikoli hráčem A. Největší podporu má tedy případ, kdy hráči B a C uzavřou koalici a oba si polepší na úkor nejvýkonnějšího hráče. V žádném jiném případě si spolu dva hráči o tolik nepolepší. Současně ovšem dojde k největšímu poklesu výkonnosti systému.

Z výše uvedeného vyplývá, že pokud nebude systém vystaven vlivu konkurence či nějakého jiného faktoru, který by zainteresoval všechny hráče na dosažení co největšího společného výkonu, je velmi pravděpodobné, že **koalici uzavřou průměrní hráči s podprůměrnými a budou diskriminovat nejvíce výkonné hráče.**⁴⁵

2.2. Teorie her v sociálních vědách a neuroekonomice

Neuroekonomika je velmi mladá věda v rychlém rozvoji. Definuje se jako studium činnosti mozku v průběhu ekonomických rozhodnutí, případně jako tvorba neurobiologických modelů rozhodování v ekonomických prostředích. Rozsáhle studuje neuronální podklady **ekonomických her**, například hry *Konec smlouvání*. Řada neuroekonomických experimentů byla provedena při výzkumu finančního rozhodování, volby mezi různými druhy zboží a studiu reklamy, včetně politického ovlivňování.⁴⁶

Zatímco teorie her v ekonomii předpokládá, že **hráči se chovají vždy racionálně**, takže **maximalizují** hodnotu své výplatní funkce (svůj užitek), v „sociální“ teorii her tento předpoklad velmi často neplatí.

2.2.1. Kooperace a lidský altruismus

Lidské společnosti se od společnosti jiných živočichů odlišují kromě jiného mimořádným stupněm kooperace mezi geneticky nepřibuznými jedinci, a to ve velkých skupinách.

Člověk se chová altruisticky, jestliže pro něj jeho akce znamená materiální náklady, obecněji snižuje jeho zdatnost, přičemž tato akce přináší materiální výhodu nebo zvyšuje zdatnost druhé osobě.

Lidský altruismus je založen na **silné reciprocitě**, to je kombinace *altruistického odměňování*, které charakterizuje predispozice odměňovat jiné členy skupiny za kooperaci a za chování dodržujícím normy. Tato predispozice je spjatá s *altruistickým trestáním*, což je tendence trestat druhé členy skupiny za porušení norem, a to i za cenu vlastní oběti. Lidé se silnou reciprocitou nesou „náklady“ na altruistické odměňování a trestání, i když z těchto druhů chování **nemají žádný ekonomický zisk**. Naproti tomu reciproční altruisté uvádějí v biologické literatuře odměňují a trestají jen tehdy, jestliže je to v jejich dlouhodobém osobním zájmu (self-interest). Silná reciprocita je tedy mohutným podnětem pro kooperaci, neboť lidé se silnou reciprocitou odměňují lidi, kteří kooperují, a trestají lidi, kteří podrážejí. *Klíčem k pochopení lidské kooperace jsou tedy interakce mezi lidmi se silnou reciprocitou a lidmi sobeckými.*⁴⁷

Model silné reciprocitě simulovali a formalizovali Bowles a Gintis (2004)⁴⁸. Členové skupiny získávají prospěch z toho, že vzájemně dodržují sociální normy, trestají ty členy, kteří je narušují, a to bez ohledu na to, že je jejich „zisk“ neboli „výplata“ (pay-off) v důsledku tohoto chování nižší, než je:

1. zisk dalších členů skupiny, například sobeckých jedinců, kteří narušují normy, a ty, kteří je přestoupili, netrestají;
2. zisk jedinců, kteří kooperují, dodržují normy, ale šetří své zdroje tím, že jedince, kteří normy přestoupili, rovněž netrestají.

Bowles a Gintis (2004) svým modelem dokazují, že v průběhu 100 000 let, mohla být prevalence jedinců, kteří se chovali se silnou reciprocitou, na počátku nízká, nicméně jejich počet v průběhu dalších generací

⁴⁴ VALENČÍK R. : Teorie her a redistribuční systémy, VŠFS, o. p. s., 2008, str. 37. ISBN 978-80-7408-002-9.

⁴⁵ VALENČÍK R. : Teorie her a redistribuční systémy, VŠFS, o. p. s., 2008, str. 38. ISBN 978-80-7408-002-9.

⁴⁶ KOUKOLÍK F. : LIDSTVÍ/neuronální koreláty, Galén, 2010, 1. vydání, str. 217, ISBN 978-80-7262-654-0.

⁴⁷ KOUKOLÍK F. : LIDSTVÍ/neuronální koreláty, Galén, 2010, 1. vydání, str. 221-222, ISBN 978-80-7262-654-0.

⁴⁸ KOUKOLÍK F. : LIDSTVÍ/neuronální koreláty, Galén, 2010, 1. vydání, str. 222, ISBN 978-80-7262-654-0.

výrazně rostl, takže se v populaci uchovaly všechny tři lidské typy, s nimiž model počítá. Model přitom nevyžaduje příbuzenství členů skupiny ani zánik skupiny.⁴⁹

Povahu **altruistického trestání** dokládá pokusná ekonomická hra **Konec smlouvání** (ultimatum bargaining), jednoduchá jednokolová hra pro dva hráče:

Hráč A rozděluje částku, jejíž celková výše je hráči B známa. Hráč A vysloví jediný návrh, jak by se částka měla rozdělit. Hráč B buď navrženou částku přijme, nebo přijmout odmítne. Hra tím končí.

Jestliže hráč B navrženou částku přijme, získávají oba hráči takový díl původní částky, o jakém rozhodl hráč A. Jestliže hráč B nabízenou částku odmítne, nedostane hráč A ani hráč B nic.

Testování této hry ve velkém počtu rozmanitých kulturních okruhů ukázalo, jak jsou hráči B schopni i za cenu vysoké osobní ztráty trestat nabízející hráče A v případě, že sami pociťují nabídku jako nespravedlivou. Jakmile je totiž nabízená částka nižší než 25 % celkové částky, je pravděpodobnost odmítnutí vysoká.

To odporuje klasické ekonomické racionalitě. Sobecký hráč by totiž přijal jakoukoli částku. Nízké nabídky však hráči B prožívají jako „nespravedlivé (nefér)“ nabídky. Odmítnutí nízké nabídky spjaté s potrestáním hráče A se v této hře chápe jako altruistický čin. Většina lidí totiž pociťuje, že se částka má rozdělit rovným dílem, což se považuje za sociální normu. Odmítnutí nízké nabídky je přitom nákladné pro oba hráče. Hráč je trestán za porušení sociální normy.

A. G. Sanfey s výzkumným týmem nechal v roce 2003 a opakovaně v roce 2006 tuto hru hrát 19 zdravých pokusných osob, případných příjemců nabízeného podílu. Činnost jejich mozku při spravedlivé a nespravedlivé nabídce sledovali fMR.⁵⁰ Předpokládali, že nespravedlivé nabídky budou aktivovat kognitivní i emoční oblasti mozku, kromě toho míra aktivace bude odpovídat rozdílu v odpovědi potenciálních příjemců. Podle očekávání aktivovaly nespravedlivé nabídky přední insulární kůru, která se podílí na **zpracování emocí**, například hnusu, a skrývá se v rýze mezi čelním a spánkovým lalokem, a dorsolaterální prefrontální kůru, která se podílí na **kognitivních operacích**. Podstatně zvýšená aktivita insulární kůry v průběhu nespravedlivé nabídky tedy odpovídá **vysokému podílu emocí na ekonomickém rozhodování**.⁵¹

Jestliže hráči A vědí, že potrestání tímto způsobem být nemohou, jak tomu je ve hře **Diktátor**, v níž hráč A rozdělí přidělenou sumu, aniž by ji hráč B mohl odmítnout, nabídky hráčů klesají. A opačně: jakmile se hra **Konec smlouvání opakuje** ve větším počtu kol, pak hráči A, kteří byli odmítnuti, zvyšují v dalším kole nabízený podíl až na 70 %.⁵²

Základem **prosazování sociálních norem**, jejichž příkladem je sdílení potravy ve společnostech lovců-sběračů, však není trestání za čin, který „podrazá“ (defectors) provedli trestajícím jedinci, ale za to, co provedli dalším členům skupiny. **Narušení sociálních norem totiž mohou trestat i lidé, které narušení norem ekonomicky nepostihuje**, což bylo testováno pokusně.

Takto cílené ekonomické hry se účastnili tři hráči: **alokátor** (jedinec přidělující prostředky), **příjemce** a jedinec označovaný jako **třetí strana**. Alokátor je vlastníkem 100 MU (měnových jednotek, monetary units), příjemce nemá nic, třetí strana má 50 MU. Alokátor může dát „chudému“ příjemci, jak velkou částku chce. Jakmile se třetí strana dozví výši částky přidělenou alokátořem příjemci, může rozhodnout, má-li dojem, že se alokátoř choval sobecky, o jeho finančním potrestání. Jenže za každou MU, kterou třetí strana strhne alokátořovi, musí sama zaplatit 3 MU. Trestání je tedy značně nákladné a citelné. V úzkém slova smyslu **ekonomicky racionální** (tj. sobecká) třetí strana by tudíž **netrestala**. Ve skutečnosti však 55 % třetích stran trestá alokátořa, jakmile „chudému“ příjemci přesune méně než 50 MU. Čím je přesun nižší, tím je trest vyšší. Nadto 70-80 % příjemců očekává, že třetí strana chamtivého alokátořa potrestá.⁵³

Altruistické odměňování se podobně jako altruistické trestání zkoumá v řadě modelů, například ve **výměnných hrách** a následně hraném **věžeňském dilematu**.

V jednom z experimentů hraje **investor** (truster) se **členem správní rady** imaginární firmy. Oba jsou vlastníky 10 MU. Nejprve se rozhodne investor, zda vůbec něco a případně kolik členovi správní rady svěří. Člen správní rady se pak rozhodne, kolik ze svých 10 MU vrátí investorovi. Experimentátor zdvojnásobí každou přesunutou částku. Nejvýhodnější by tedy bylo, kdyby oba členové dvojice přesunuli celou svou částku druhé straně. Jestliže nepřesunou nic, nic nezískají. Přesunou-li celou částku, jejich majetek se zdvojnásobí. Sobecký člen správní rady by nepřesunul nic bez ohledu na to, kolik dostal. Sobecký investor, jenž předpokládá takové chování, tedy nic nepošle. Bez ohledu na míru pokušení však více než 50 % členů správní rady peníze posílá a posílané částky jsou tím vyšší, čím vyšší částku jim v prvním kroku investor poslal.

Podobně jako altruistické trestání bylo i altruistické odměňování prokázáno v řadě různých zemí, v populacích s různými demografickými charakteristikami a s částkami, které se blížily 2-3 měsíčním příjmům.⁵⁴

⁴⁹ KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 26, ISBN 80-246-1242-9.

⁵⁰ fMR-funkční magnetická rezonance = zobrazovací diagnostická metoda.

⁵¹ KOUKOLÍK F. : Mocenská posedlost, Praha 2010, Karolinum, 1. vydání, str. 226, ISBN 978-80-246-1825-8.

⁵² KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 26-27, ISBN 80-246-1242-9.

⁵³ KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 27, ISBN 80-246-1242-9.

⁵⁴ KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 29, ISBN 80-246-1242-9.

Kooperace ve velkých skupinách

Kooperace ve společnostech lovců a sběračů se netýká jen dvoustranných interakcí. Sdílení potravy, kooperativní lov a válčení se účastní desítky až stovky jedinců. Otázka je, jak se v těchto skupinách dlouhodobě udržuje **mnohostranná kooperace a silná reciprocita**.

V experimentech typu **veřejné vlastnictví** (veřejný statek, majetek, public good, P2), které se hrají jen v jednom kole, přispívají hráči obvykle 40-60 % částky, kterou na začátku hry dostali, přestože se předpokládá, že sobečtí hráči nepřispějí ničím. Jakmile účastníci očekávají, že druzí hráči přispějí značně, sami přispějí více. Kooperace je však obvykle nestabilní. Jakmile se hraje anonymně deset kol, míra kooperace prudce poklesne. Důvodem je, že se kromě nositelů silné reciprocit ve skupině vyskytuje značný počet parazitů (černých pasažérů), kteří nepřispějí ničím. I ve skupinách s velkou většinou nositelů silné reciprocit stačí malá menšina sobeckých jedinců dovést spolupráci k zániku.

Kooperaci zachraňuje v opakovaných interakcích *trestání* nekooperujících jedinců. Jedinci se silnou reciprocitou jsou s to vynutit spolupráci odstraněním potenciálních parazitů. Teoretický model ukázal, že i **menšina lidí se silnou reciprocitou dokáže ke spolupráci přimět sobeckou většinu tam, kde je možné přímé trestání**.

Evoluci altruistického trestání a altruistické kooperace modeloval dvěma simulačními programy Boyd et al. (2003)⁵⁵. Ve všech simulacích se vyskytovalo 128 skupin. Zpočátku tvořili nositelé altruistického trestání jednu skupinu, všech 127 zbylých skupin byli „podrazáci“ (defectors). Výsledky počítačových simulací říkají, že možnost trestat ovlivňuje evoluci kooperace výrazně. Existuje-li možnost trestat, skupinová selekce udrží kooperaci i ve větších skupinách.

Jestliže se skupiny nositelů altruistického chování a „podrazáci“ mísí, udrží skupinová selekce kooperaci jen v malých skupinách. Existuje-li možnost trestat, udrží skupinová selekce kooperaci i ve větších skupinách, bez ohledu na stupeň vzájemného míšení. Při vysokém výskytu „podrazáků“ ve skupině se však kooperace v největších skupinách zhroutí.

Evoluce kooperace je citlivá na míru trestu. Nízká míra trestu ústí v nižší míru kooperace. Trestání vývoji kooperace neprospívá, jestliže je cena odpovídající trestu fixní, a to bez ohledu na podíl „podrazáků“ ve skupině. Pokles kooperace v tomto případě je blízký stavu, kdy se netrestá. Jestliže je cena odpovídající trestu proměnlivá, kooperace se udržuje podstatně lépe.

Boyd et al. (2003) dospívá k závěru, že se evoluční dynamika altruistického trestání odlišuje od evoluční dynamiky altruistické kooperace. Altruistické trestání se totiž může prosadit i v populacích s jednorázovými anonymními interakcemi.⁵⁶

2.3. Prvky zdravotnického systému-aktéři(hráči)

V dnešním zdravotnickém systému existuje velké množství aktérů, kteří tvoří velmi složitou strukturu s mnoha vzájemnými vazbami, a to nejen v rámci samotného zdravotnictví. Zdravotnický systém je natolik složitý komplex, že vedle hlavního finálního cíle, jímž je snaha udržovat, navracet a posilovat zdraví, se zde uplatňují mnohé **parciální skupinové cíle** (ekonomické, podnikatelské, vědecké, různých skupin pacientů), jež mohou být různě **konfliktní**. Pro pochopení celého systému je nutné porozumět veškerým podstatným vazbám v něm a jednotlivým parametrům, jež tyto vztahy ovlivňují.

Tři hlavní skupiny aktérů, které je ve zdravotnickém systému možné identifikovat, tvoří **občané - pacienti, plátcí a poskytovatelé** zdravotnických služeb. Čtvrtou skupinu představují **ostatní aktéři**, které nelze zařadit do těchto tří skupin, avšak aktivně se účastní jednotlivých interakcí mezi těmito hlavními aktéry, nebo působí na podmínky (parametry), na jejichž základě tyto tři hlavní skupiny aktérů vzájemně vystupují (např. výrobci a dodavatelé zdravotnické techniky a léků). I v rámci tří hlavních skupin vznikají menší skupinky aktérů (koalice), které sice patří do stejné skupiny, avšak mohou mít v jejím rámci odlišné cíle.⁵⁷

Občané – pojištěnci - pacienti

První skupinu představují občané, kteří v systému vystupují jako ti, kdo **spotřebovávají péči**. Ještě dříve, než dojde k vlastní spotřebě zdravotní péče, jsou to právě občané, kteří podstatným způsobem ovlivňují vlastní zdraví a tím i následnou potřebu a spotřebu zdravotní péče. Občané ovlivňují **spotřebu** zdravotní péče především svým *chováním* (včetně rizikového - úrazy v práci, v domácnosti, v dopravě, při sportu), svým *životním stylem*, mírou *fyzické aktivity*, způsobem *výživy*, případným *užíváním návykových látek* (kouření, alkohol a další drogy). Občané ovlivňují spotřebu zdravotní péče i svým přístupem k *prevenci* a k *sebepečí* -laické péči poskytované

⁵⁵ KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 30, ISBN 80-246-1242-9.

⁵⁶ KOUKOLÍK F. : Sociální mozek, Praha 2006, Karolinum, 1. vydání, str. 31, ISBN 80-246-1242-9.

⁵⁷ CHYTLIL M. A KOL. :Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, str. 14, ISBN-13 978-80-85047-35-6.

sobě samému či svým blízkým. Pacienti se organizují v rámci **pacientských organizací**, které zastupují zájmy menších či větších skupin pacientů a snaží se zajistit naplnění jejich práv.

Ze zákona je v České republice povinně zdravotně pojištěna každá osoba, která má na území ČR trvalý pobyt, tzn. i cizinec, který má na území ČR povolen trvalý pobyt. Zdravotní pojištění vzniká těmto osobám získáním trvalého pobytu na území ČR a zaniká úmrtím pojištěnce nebo jeho prohlášením za mrtvého nebo ukončením trvalého pobytu na území ČR. Počet pojištěnců dosáhl v roce 2008 **10 429 692**.⁵⁸

Plátcí zdravotnických služeb

Plátcí zdravotnických statků a služeb jsou v České republice především zdravotní pojišťovny, veřejný sektor (státní správa a samospráva) a ostatní pojišťovny, které hradí zdravotnické služby. Klíčovou roli mezi plátcí hrají **zdravotní pojišťovny**. Současné postavení a činnost zdravotních pojišťoven provádějících veřejné zdravotní pojištění je upraveno zejména zákonem č. 551/1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně České republiky, a zákonem č. 280/1992 Sb., o rezortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách. Tyto veřejnoprávní organizace jsou zřízeny ze zákona k tomu, aby pro své pojištěnce zajišťovaly úhradu zdravotní péče. Zdravotní pojišťovny soustředí finanční prostředky od pojištěnců, zaměstnavatelů a státu a hradí z nich zdravotní péči poskytnutou jejím pojištěncům zdravotnickými zařízeními. Zdravotní pojišťovny svým postavením **zásadně ovlivňují** chod celého systému. Příjmy zdravotních pojišťoven jsou tvořeny plátcí pojistného:

- *Pojištěnci* (a/ zaměstnanci v pracovním poměru, b/ OSVČ, c/ osoby mající na území ČR trvalý pobyt a nejsou ani zaměstnanci a ani za ně neplatí pojistné stát)
- *Zaměstnavatelé* (plátcí části pojistného za své zaměstnance - 9 % z vyměřovacího základu)
- *Stát* (plátcem pojistného prostřednictvím státního rozpočtu za a/ nezaopatřené děti, b/ poživatele důchodů z důchodového pojištění, c/ příjemce rodičovského příspěvku, d/ ženy na mateřské a rodičovské dovolené, e/ uchazeče o zaměstnání, f/ osoby pobírající dávku pomoci v hmotné nouzi, g/ osoby, které jsou závislé na péči jiné osoby, h/ osoby konající službu v ozbrojených silách, i/ osoby ve vazbě nebo ve výkonu trestu odnětí svobody, j/ osoby, které jsou plně invalidní).⁵⁹

Výše pojistného činí **13,5 % z vyměřovacího základu** (4,5 % jsou hrazeny zaměstnancem, 9 % odvádí za zaměstnance zaměstnavatel).⁶⁰ Zdravotní pojišťovny jsou na jedné straně ve vztahu k pojištěncům (ve vazbě na parametry systému **příjmové** stránky financí), na druhé straně musí zajistit **plnění** jejich nároků na základě veřejného zdravotního pojištění, jehož rozsah stanoví zákon. Za tímto účelem musí mít vytvořen systém **smluv s poskytovateli**, kteří tyto závazky naplní zdravotnickými službami. Vztah pojišťovny a pojištěnce je velice **slabý**. Vychází ze zákona, který ukládá občanům být účastníky veřejného zdravotního pojištění a zdravotním pojišťovnám přijmout každého pojištěnce, který se přihlásí. Kromě přihlášení se k pojišťovně neexistuje mezi pojištěncem a pojišťovnou žádný další vztah, který by upravoval vzájemná práva a povinnosti. Vztahy zdravotních pojišťoven a poskytovatelů jsou dány příslušnými smlouvami, jejich hlavní parametry jsou stanoveny v rámci **dohodovacího řízení**. Pojišťovny vstupují do vztahu také s třetím aktérem v rámci této skupiny, jímž je **stát** (především **Ministerstvo zdravotnictví, Ministerstvo financí, Poslanecká sněmovna Parlamentu**). Stát je **garantem zdravotní péče** pro obyvatele. Vytváří nástroje pro zajištění zdravotní péče, které jsou definovány zákony a podzákonnými normami, o kterých rozhoduje moc zákonodárná. **Všeobecná zdravotní pojišťovna** sestavuje a zpracovává návrh *zdravotně pojistného plánu* - obsahuje plán příjmů a výdajů včetně členění podle jednotlivých fondů, předpokládaný vývoj struktury pojištěnců, plán provozních nákladů, údaje o rozsahu hrazené zdravotní péče, způsob zajištění dostupnosti služeb včetně předpokládané soustavy zdravotnických zařízení, se kterými pojišťovna uzavírá smlouvu o úhradě zdravotní péče. Tento návrh je předložen k posouzení Ministerstvu zdravotnictví a jeho prostřednictvím Ministerstvu financí. Takto odsouhlasený návrh zdravotně pojistného plánu je předložen Vládě ČR. Zdravotně pojistný plán, účetní závěrku a výroční zprávu za minulý rok schvaluje na návrh vlády Poslanecká sněmovna Parlamentu. Statutárním orgánem Všeobecné zdravotní pojišťovny je *ředitel*, kterého na návrh vlády volí Poslanecká sněmovna Parlamentu. *Správní radu* VZP tvoří 10 členů jmenovaných vládou a 20 členů volených Poslaneckou sněmovnou podle principu poměrného zastoupení politických stran v PS Parlamentu. *Dozorčí radu* tvoří 3 členové, které na návrh ministra financí, ministra práce a sociálních věcí a ministra zdravotnictví jmenuje a odvolává vláda, 10 členů volených a odvolávaných Poslaneckou sněmovnou.⁶¹ **Zaměstnavecké pojišťovny** - vznik, činnost a zánik upravuje samostatný zákon.⁶² K provádění všeobecného zdravotního pojištění je třeba **povolení** Ministerstva zdravotnictví po vyjádření Ministerstva financí. Žadatelem o povolení musí být právnická osoba se sídlem na území ČR, která před podáním žádosti o povolení k provádění všeobecného zdravotního pojištění je povinna složit kauci (ve výši 50 000. 000 Kč) na zvlášť k tomu zřízený vázaný účet v tuzemské bance. V žádosti o

⁵⁸ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 13, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁵⁹ Zákon č. 48/1997 Sb., o veřejném zdravotním pojištění.

⁶⁰ Zákon č. 592/1992 Sb., o pojistném na všeobecné zdravotní pojištění.

⁶¹ Zákon č. 551/ 1991 Sb., o Všeobecné zdravotní pojišťovně.

⁶² Zákon č. 280/1992 Sb., o resortních, oborových, podnikových a dalších zdravotních pojišťovnách.

povolení se žadatel zavazuje, že zaměstnanecká pojišťovna dosáhne do jednoho roku od založení počtu nejméně **50 000** pojištěnců. **Statutárním orgánem** zaměstnanecké pojišťovny je *ředitel*, kterého jmenuje a odvolává *Správní rada* zaměstnanecké pojišťovny. Ředitel je jmenován na dobu 4 let. Správní radu tvoří 5 členů jmenovaných vládou a 10 členů volených zaměstnavateli a pojištěnci zaměstnanecké pojišťovny. *Dozorčí radu* tvoří 3 členové, které na návrh ministra financí, ministra práce a sociálních věcí a ministra zdravotnictví jmenuje a odvolává vláda, 6 členů volených zaměstnavateli a pojištěnci zaměstnanecké pojišťovny.

Systém veřejného zdravotního pojištění zajišťuje v současné době **devět zdravotních pojišťoven**, které hospodaří jako samostatné právnické subjekty. Vedle Všeobecné zdravotní pojišťovny působí dále následujících osm zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven:

- Oborová zdravotní pojišťovna bank, pojišťoven a stavebnictví(OZP),
- Vojenská zdravotní pojišťovna(VoZP),
- Zaměstnanecká pojišťovna Škoda(ZPŠ),
- Zdravotní pojišťovna Ministerstva vnitra ČR(ZPMV),
- zdravotní pojišťovna Revírní bratrská pokladna(RBP)
- Zdravotní pojišťovna METAL-ALIANCE(ZP M-A)
- Česká průmyslová zdravotní pojišťovna
- Zdravotní pojišťovna Media

Ke konci roku 2006 bylo u VZP registrováno **6 571 242** pojištěnců, u osmi zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven bylo zaregistrováno celkem **3 743 999** pojištěnců. Všeobecná zdravotní pojišťovna je tedy největší pojišťovnou, přesto se počet jejich pojištěnců snižuje (v roce 2006 klesl o 46 500 pojištěnců). Velmi výrazné jsou však regionální rozdíly. Zatímco v rámci Moravskoslezského kraje měla VZP v roce 2007 pouze 40 % podíl, v rámci Libereckého kraje byl její podíl téměř 80 %⁶³.

V současné době je u všech zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven zaregistrováno cca **4, 1 mil.** pojištěnců. Na ochranu společných zájmů všech 8 **zaměstnaneckých zdravotních pojišťoven** vznikl v roce 1997 **Svaz zdravotních pojišťoven ČR**, který má tyto **hlavní cíle**:

- reprezentovat společné zájmy zdravotních pojišťoven ve vztahu ke státním organizacím, profesním svazům a poskytovatelům zdravotní péče,
- na odborné úrovni se aktivně a efektivně podílet na rozvoji funkčního zdravotního pojištění jako základního zákonného pojištění a vytvářet další předpoklady pro další možnosti a druhy pojištění nebo připojištění v oblasti zdravotních služeb,
- zabezpečit spolupráci na přípravě nové legislativy týkající se zdravotního pojištění, aktivně vstupovat do procesu transformace zdravotnictví s cílem optimalizace zdrojů a nákladů,
- zkvalitnit služby pro své klienty, včetně edukace k preventivním programům,
- podílet se na stanovování parametrů kvality a jejich zavádění do smluvních vztahů,
- spolupracovat s Ministerstvem zdravotnictví, profesními sdruženími, patientskými organizacemi,
- **lobbing v Parlamentu**,
- prosazovat základní principy zdravotního pojištění: rovnost, dostupnost, kvalitu, pluralitu a konkurenci, solidaritu a hospodárnost,
- aktivně působit v oblasti lékové politiky.⁶⁴

Poskytovatelé zdravotnických služeb

Poskytovatelé jsou klíčovými aktéry celého systému, protože vykonávají vlastní **zdravotní péči** a kvalita jejich práce ovlivňuje výsledky celého systému. Ze systémového hlediska lze poskytovatele rozdělit do tří vrstev-primární, sekundární a terciární, které tvoří pomyslnou pyramidu zdravotnické péče vystavěnou podle složitosti, nákladnosti a závažnosti zdravotních komplikací, které každá vrstva řeší. *Primární* zdravotní péče poskytuje základní zdravotnické služby a v ČR lze do ní zahrnout praktické lékaře pro dospělé, praktické lékaře pro děti a dorost, gynekology, stomatology a lékárenskou péči. Téměř všichni poskytovatelé primární péče jsou soukromí. *Sekundární* zdravotní péči zabezpečují specializované ambulance a nemocnice se základní lůžkovou péčí. Také zde je většina poskytovatelů v soukromém vlastnictví a pro jejich vznik či existenci je v současném systému asi nejvýznamnější uzavření smlouvy se zdravotními pojišťovnami. *Terciární* zdravotní péče obsahuje vysoce specializované a komplexní služby, které jsou koncentrovány pouze na několika pracovištích v ČR.

⁶³ CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, s. 26, ISBN-13 978-80-7280-845-8.

⁶⁴<http://www.szpcr.cz/>

Jedná se o fakultní a krajské nemocnice (případně výzkumné ústavy), které jsou většinou ve veřejném vlastnictví.⁶⁵

Soustava poskytovatelů zdravotní péče v České republice je výsledkem výrazné decentralizace a privatizace původního socialistického modelu zdravotnictví. Většina zdravotnických zařízení funguje v režimu veřejných zdravotnických služeb napojených na systém zdravotního pojištění. Podstatným rysem novodobého vývoje je nárůst počtu samostatných ambulantních zařízení.

Koncem roku 2008 bylo v České republice evidováno **27769** zdravotnických zařízení, z toho téměř **19700 samostatných ordinací**.

Z **hlediska vlastnické struktury** je valná většina poskytovatelů zdravotnických služeb v ČR v **soukromém vlastnictví (27178)**. Pouze **247** zařízení je **státních** (zřizovatel Ministerstvo zdravotnictví, dopravy, obrany, spravedlnosti a vnitra), u **161** poskytovatelů je zřizovatelem **kraj** a **183** poskytovatelů zdravotnických služeb zřizuje **obec a město**.

Z **hlediska druhu zařízení** byla síť zdravotnických zařízení koncem roku 2008 složena ze **192 nemocnic, 154 odborných léčebných ústavů** (včetně ozdravoven a hospiců), **lázeňskou péči** poskytovalo **84** léčeben.

Lékárenskou péči poskytovalo **2566 lékáren** a **219 výdejen zdravotnických prostředků**. Na 1 lékárnou připadalo v průměru **4079** obyvatel. Síť lékáren však není rovnoměrná, k jejímu houstnutí dochází zejména v lukrativních lokalitách, tj. ve větších městech.

V České republice pracovalo koncem roku 2008 ve zdravotnictví celkem **241606 pracovníků**⁶⁶, z toho **35094 lékařů, 6632 zubních lékařů, 5713 farmaceutů, a 103630 samostatných zdravotnických pracovníků nelékařů** (z toho **81118 všeobecných zdravotních sester a porodních asistentek**).⁶⁷ Zdravotní sestry tak tvoří **největší podíl absolutně** ze všech skupin pracovníků ve zdravotnictví.

Pořadí oborů činnosti, ve kterých pracuje nejvíce lékařů, je dlouhodobě bez velkých změn a je následující:

- **všeobecné praktické lékařství (5211)**
- **vnitřní lékařství (3616)**
- **chirurgie (2485)**
- **gynekologie a porodnictví (2403)**
- **praktické lékařství pro děti a dorost (2121)**.⁶⁸

Výrobci a dodavatelé léků a zdravotnické techniky

Jedná se o soukromé společnosti, které fungují na základě tvorby zisku a jsou tímto imperativem motivovány k vysoké kvalitě a konkurenceschopnosti svých produktů a k **různým strategiím** vůči ostatním třem skupinám aktérů. Vytvářejí proto **motivace pro poskytovatele zdravotnických služeb** k nákupu jejich zboží, případně služeb, vytvářejí **tlak na zákonodárce a exekutivu** ke změnám pravidel ve svůj prospěch, snaží se **přesvědčit zdravotní pojišťovny** o potřebě úhrady vlastního zboží a služeb a v neposlední řadě **marketingově** působí na **pacienty** tak, aby jejich zboží poptávali.⁶⁹

Organizace hájící zájmy výrobců a dodavatelů léků a zdravotnické techniky v ČR

1. Česká asociace farmaceutických firem (ČAFF)

Předmětem činnosti ČAFF je sjednocovat a hájit společné zájmy firem, které se zabývají výzkumem, vývojem, výrobou, obchodem, propagací, marketingem v oblasti humánních léčivých přípravků a dále informatikou v oblasti farmaceutického průmyslu a užití léčivých přípravků.

ČAFF spatřuje hlavní oblasti činnosti především:

- V podpoře hospodářských, právních a odborných zájmů svých členů.
- Ve snaze o vytvoření **standardního prostředí** umožňujícího realizaci **dlouhodobých obchodních strategií členů**. V tomto procesu chce být partnerem pro komunikaci s **orgány státní exekutivy, zákonodárnými orgány, s odbornými společnostmi a s veřejností**.
- V **otevřené komunikaci**, prostřednictvím které bude **prosazovat a bránit pozitivní obraz farmaceutického průmyslu v ČR**.

⁶⁵ CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, s. 15, ISBN-13 978-80-85047-35-6.

⁶⁶ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 145, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁶⁷ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 156, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁶⁸ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 174-175, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁶⁹ CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, s. 15, ISBN 13 978-80-85047-35-6.

- V přijetí závazných pravidel etického chování člena (**etický kodex**) a v dohledu nad jejich dodržováním⁷⁰.

Současní členové ČAFF:

- Actavis CZ a. s.
- Apotex (ČR), spol. s r. o.
- Ardeapharma a. s.
- BELUPO léky a kosmetika, s. r. o. -organizační složka.
- Chauvin Ankerpharm GmbH, organizační složka
- DESITIN PHARMA, spol. s r. o.
- Egis Praha, spol. s r. o.
- Ewopharma, spol. s r. o.
- KRKA ČR, s. r. o.
- Medicom International s. r. o.
- Mylan Pharmaceuticals s. r. o.
- Orion Oyj, organizační složka
- PRO. MED. CS Praha a. s.
- Ratiopharm CZ, s. r. o.
- Richter Gedeon
- Sandoz s. r. o.
- STADA PHARMA CZ s. r. o.
- Teva Czech Industries s. r. o.
- Teva Pharmaceuticals CR, s. r. o.
- Torrex Chiesi CZ, s. r. o.
- Ústav jaderného výzkumu Řež a. s.
- VALEANT Czech Pharma s. r. o.
- VUAB Pharma a. s.
- Worwag Pharma GmbH-organizační složka
- Zentiva a. s.⁷¹

Asociace inovativního farmaceutického průmyslu

Sdružuje farmaceutické společnosti s **vlastním výzkumem a vývojem** „nových“ léčiv. **Inovativní léky** obsahují buď zcela novou účinnou látku, nebo novou kombinaci účinných látek. Inovativní léky přinášejí pacientům nejmodernější možnosti léčby a naději na uzdravení. Zejména v posledních 50 letech se i. léky zasloužily o dramatický posun v léčbě mnoha závažných, chronických i běžných onemocnění (vysoká hladina cholesterolu, vysoký krevní tlak, revmatoidní artritida, schizofrenie, osteoporóza, Parkinsonova choroba, některé formy rakoviny atd.).

V současné době dokážeme léčit asi jen čtvrtinu nemocí. Nemocí přitom neustále přibývá. Výzkumné farmaceutické společnosti přitom upozorňují, že *výzkum a vývoj* je velmi dlouhý, **nákladný** a rizikový. Kvůli vysokým nárokům na bezpečnost trvá v průměru **12 let**. Několikanásobně stoupla i cena za vývoj nového léku. Dnes stojí **1 miliardu dolarů**, což odpovídá **polovině ročních výdajů na léky u nás**⁷².

V České republice zaměstnávají členské společnosti AIFP přibližně **2500 zaměstnanců**. Zajímavou pracovní příležitostí jsou zejména pro odborníky z oblasti farmacie, medicíny, ekonomie nebo i chemie či biologie. Svým zaměstnancům umožňují podílet se na výzkumu, vývoji nebo marketingu i. léků.

Zatímco základní výzkum a vývoj léků většinou probíhá v laboratořích mateřských společností, v České republice investují členské společnosti AIFP stamiliony korun ročně do klinického vývoje nových léčiv. Klinický vývoj je součástí víceletého procesu ověřování účinnosti a bezpečnosti nově objevených léků. Čeští výzkumní pracovníci a lékaři, kteří se do ověřování zapojují, se stávají součástí mezinárodních vědeckých týmů. Vývoj i. léků má přínos i pro skupiny českých pacientů, kteří jím získávají rychlejší přístup k nejmodernějším terapeutickým metodám.

Členství v AIFP je podmíněno výzkumem, vývojem a uváděním nových inovativních léků a dodržováním Etického kodexu AIFP. Členskou společností asociace se může stát každá farmaceutická společnost, jež disponuje vlastním výzkumem a vývojem léčiv a zaváže se dodržovat přísná etická pravidla.

⁷⁰ <http://www.aff.cz/programove-prohlaseni>

⁷¹ <http://www.aff.cz/clenove>

⁷² http://www.aifp.cz/cz/faq_php

Členské společnosti AIFP pocházejí nejčastěji ze zemí, jež jsou kolébkami výzkumu a vývoje léků, tedy ze zemí západní Evropy, z USA a z Japonska. V posledních třiceti letech vyvinuly 9 z 10 nových léků. Inovativní léky vyráběné členskými společnostmi AIFP dnes představují **70 % celosvětového obrátu léků**⁷³.

Posláním Asociace inovativního farmaceutického průmyslu (AIFP) je zasazovat se o co nejvyšší dostupnost inovativních léků, které vyvíjejí a českým pacientům přinášejí členské společnosti asociace, a přispívat ke kultivaci prostředí a upevňování etických principů na českém farmaceutickém trhu.

AIFP se soustředí na oblast legislativy, etiky a vzdělávání. **V oblasti legislativy se zasazuje za vytváření právního prostředí, které podporuje rychlý vstup inovativních léků na trh a usnadňuje jejich dostupnost pro pacienty.**

- Sleduje přípravu a naplňování zákonů týkajících se léků a lékařských, technických, ekonomických a vědeckých podmínek pro uvádění nových léků na trh.
- V jednání se státní správou se snaží zajistit, aby inovativní léky byly rychle a úspěšně zařazeny do léčebného používání a dostaly se v co nejkratší době k pacientům.
- Staví se za důslednou ochranu duševního vlastnictví a za nediskriminační podmínky pro vstup i. léků na český farmaceutický trh.
- Pečlivě sleduje sladování české legislativy s evropskou, právní a politické trendy na úrovni Evropské unie a zabývá se zajištěním právního rámce propagace léčiv⁷⁴.

V roce 2010 sdružuje AIFP 31 členských společností:

- **Abbott Laboratories, s. r. o.**
- **Actelion Pharmaceuticals Ltd.**
- **Amgen s. r. o.**
- **Astellas Pharma s. r. o.**
- **AstraZeneca Czech Republic s. r. o.**
- **Bayer s. r. o.**
- **Berlin-Chemie Menarini Group**
- **Biogen Idec (Czech Republic) s. r. o.**
- **Boehringer Ingelheim, spol. s r. o.**
- **Bristol-Myers Squibb spol. s r. o.**
- **Celgene s. r. o.**
- **Eli Lilly ČR, s. r. o.**
- **Ferring, s. r. o.**
- **Genzyme Europe BV**
- **GlaxoSmithKline, s. r. o.**
- **Ipsen Pharma**
- **Jansen-Cilag s. r. o.**
- **Lundbeck ČR, s. r. o.**
- **Merck Pharma k. s.**
- **Merck Sharp & Dohme IDEA, Inc.**
- **Mundipharma, s. r. o.**
- **Novartis s. r. o.**
- **Novo Nordisk s. r. o.**
- **Nycomed s. r. o.**
- **Pfizer, spol. s r. o.**
- **Pierre Fabre Medicament s. r. o.**
- **Sanofi-aventis, s. r. o.**
- **Schering-Plough CEAG**
- **Servier s. r. o.**
- **Stallergenes CZ, s. r. o.**
- **UCB s. r. o.**⁷⁵

Česká asociace dodavatelů zdravotnických prostředků CzechMed

Pojmem **zdravotnické prostředky** označujeme velmi širokou paletu výrobků používaných ve zdravotnictví, počínaje například chirurgickým šitím a náplastmi, přes ortézy či inkontinenční pomůcky, až po sofistikovaná diagnostická zařízení a moderní informační zdravotnické systémy. Bez zdravotnických prostředků by

⁷³ <http://www.aifp.cz/cz/clenove.php>

⁷⁴ <http://www.aifp.cz/cz/priority.php>

⁷⁵ <http://www.aifp.cz/cz/clenove.php>

neexistovala moderní medicína a je tedy s podivem, že jsou právě zdravotnické prostředky-na rozdíl od léčiv-tak často opomíjeny. Přestože jsou ve zdravotnictví stejně potřebné jako **léky, není jim věnována zdaleka taková pozornost. Příčina** tohoto stavu tkví ve **velké pestrosti výrobků**, které se řadí ke zdravotnickým prostředkům, a také ve **velkém množství různorodých subjektů**, které se výrobou a distribucí zdravotnických prostředků zabývají. Zdravotnické prostředky univerzálně ovlivňují zdravotní péči tím, že jsou využívány téměř při každém medicínském výkonu. Zlepšují také zrak, sluch, pohyblivost a jiné funkce omezené nemocí, a zvyšují tak kvalitu života pacientů v jakémkoliv věku.

Česká asociace dodavatelů zdravotnických prostředků CzechMed je zájmové sdružení právnických osob, které bylo založeno v roce 1998 s cílem:

- **Příspěvek ke zvyšování úrovně zdravotní péče v České republice produkty svých členů.**
- **Zvýšit informovanost o zdravotnických prostředcích, zejména u odborné ale i laické veřejnosti.**

Datum vzniku asociace nebylo náhodné. Mezníkem se stalo zavedení paušálních úhrad lůžkovým zdravotnickým zařízením, k němuž došlo 1. července 1997. Tehdy se ze dne na den zdravotnictví České republiky změnilo z tzv. „emerging market“-vycházejícího trhu-na trh zralý. Tato změna si žádala nové myšlení, nové diskuse i nové přístupy. Jedním z nich bylo i založení zcela standardní součásti zdravotnického prostředí obvyklé v rozvinutých zemích, tedy zájmového sdružení dodavatelů zdravotnických prostředků a technologií.

Hlavním posláním asociace je reprezentovat zájmy svých členů vůči státním institucím (MZ, SÚKL, VZP a ostatní pojišťovny) zdravotnické i laické veřejnosti⁷⁶. V rámci asociace byla zřízena **Pracovní skupina 1-úhrady a financování**, jejíž členové se zúčastňují připomínkových řízení návrhů legislativních předpisů souvisejících s financováním a úhradami zdravotnických prostředků⁷⁷.

Čím více firem bude asociace sdružovat, tím silnější bude její hlas při reprezentaci zájmů dodavatelů zdravotnických prostředků a technologií. **Vizí** asociace CzechMed je, aby byla vnímána jako partner předstávající všechny dodavatele zdravotnických prostředků podnikající na trhu dodávajícím pro zdravotnictví.

Asociace **CzechMed** v současnosti sdružuje **27 členů** a je členem skupiny **EUCOMED**. Za největší a nejvýznamnější členy lze považovat:

- **Abbott Laboratories, s. r. o**
- **ConvaTec Česká republika s. r. o.**
- **FRESENIUS MEDICAL CARE Česká republika spol. s r. o.**
- **HARTMAN-RICO a. s.**
- **Johnson & Johnson, s. r. o.**
- **Kimberly-Clark, s. r. o.**
- **L I N E T spol. s r. o.**
- **Lohman & Rauscher, s. r. o.**
- **Novartis s. r. o., Sector CIBA VISION**
- **Molnlycke Health Care, s. r. o.**⁷⁸

Celkové výdaje na zdravotnictví se v Evropě pohybují v jednotlivých zemích v rozmezí 7 – 10 % HDP. Přitom zdravotnické technologie z těchto prostředků představují jen relativně malé procento (6-12 %). **Výdaje na zdravotnické prostředky v ČR** představují v současnosti asi **18,5 mld. Kč**, tedy asi **8 %** z celkových zdravotnických výdajů. Z toho je asi **13,5 mld.** spotřebováno v nemocnicích a asi **5 mld. Kč** předepsáno v ambulantní péči tzv. na poukaz. Růst trhu je tzv. organický. To znamená, že vynakládané prostředky se zvětšují podobným procentem jako celkové zdravotnické výdaje. Dynamika růstu odráží spíše účinek nejruznějších komplexních **regulačních** opatření než veličinu, která představuje rovnováhu mezi nabídkou a poptávkou⁷⁹.

2.4. Výsledky zdravotní péče - „výkonnost“ poskytovatelů

Hodnocení výsledků zdravotní péče je poměrně nové téma, kterému se začíná věnovat větší pozornost až v posledních letech. Souvisí to především se skutečným nárůstem výdajů (z veřejných i soukromých zdrojů) a především s neustálé se zvyšujícím tlakem na další „**potřebné**“ **zdroje**, aniž by bylo dostatečně zřejmé, co tyto prostředky přinesou a na úkor čeho mají být získány. To vede ke stále častěji vyslovované otázce, co za vynakládané prostředky získáváme⁸⁰.

⁷⁶ <http://www.czechmed.cz/o-nas>

⁷⁷ <http://www.czechmed.cz/pracovni-skupina-1---uhrady-a-financovani-50>

⁷⁸ <http://www.czechmed.cz/clenove-54>

⁷⁹ <http://www.czechmed.cz/ke-stazeni/83-brozura-czechmed-2009-2010>

⁸⁰ CHYTLIL M. A KOL.: Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, str. 103, ISBN-13 978-80-85047-35-6.

Problematika **přínosů zdravotní péče přímo souvisí s problémy financování zdravotní péče**, což se pokusím ve stručnosti doložit.

Výchozí problém financování zdravotní péče je vázán na dvě základní vlastnosti (atributy) zdravotní péče: **máme nedostatečné znalosti o přínosu zdravotní péče a nemáme jasně vymezené právo na zdravotní péči** se zajištěnou vymahatelností. Od těchto dvou základních charakteristik se odvíjí celá řada problémů, které souvisejí se zvyšováním nároků na zdroje na straně jedné a s omezováním spotřeby na straně druhé tak, aby byla udržena rovnováha mezi dostupnými prostředky a jejich užitím. Situaci dále komplikuje fakt, že nedostatečné znalosti o přínosech zdravotní péče a potíže s jejich měřením vytvářejí prostředí, které vyvíjí jen malý tlak na zvyšování účinnosti poskytované péče, na její organizaci a na účinné zapojení občanů do péče o vlastní zdraví.⁸¹

Dosavadní diskuse o financování zdravotnictví se zaměřovaly spíše na problémové okruhy a jejich finanční souvislosti, které vznikají mezi pojišťovnou a zdravotnickými zařízeními (diskuse o výši platů lékařů, o deficitech pojišťoven a systému apod.). Je však třeba řešit zejména relace mezi **lidmi a zdravotnickým systémem**. To zahrnuje nutnost analyzovat a prostřednictvím modelů se pokoušet vyhodnocovat, jaká péče je pacientům poskytována, v čem jim pomáhá a v čem naopak škodí.⁸²

Efektivita systémů zdravotní péče a tím i výsledky péče o zdraví se dosud posuzují s využitím ukazatelů odvozených od úmrtnosti. Jsou tedy vázány na délku života, její ovlivnění a ekonomická hodnota života je zachycena implicitně a na intuitivním základě. Je to velmi přirozený přístup, protože touha žít je natolik silná, že znalost ekonomické hodnoty života z tohoto pohledu není rozhodující.

Srovnání výsledků péče o zdraví v ČR s ostatními sledovanými státy vychází velmi příznivě v péči o děti, především v období kolem narození (nízká *kojenecká a dětská úmrtnost* do 5 let). V případě ukazatelů, které zachycují dospělou populaci (standardizovaná *úmrtnost pro věkovou kategorii 0 až 64 roků*) a seniorskou populaci (standardizovaná *úmrtnost pro věkovou kategorii 65 a více roků*) mají západoevropské země tyto hodnoty výrazně nižší – zhruba o 20 až 30 % (například Švýcarsko dosahuje u těchto kategorií hodnot zhruba o 40 % nižších než Česká republika). Standardizovaná úmrtnost jako ukazatel výsledků péče o zdraví však není specificky vázána pouze na poskytování zdravotní péče. Z pohledu sektorů národního hospodářství se na ní také velmi významně podílí především sektor domácností a vlastní chování jednotlivců a dále jiné systémy veřejných služeb, jako jsou sociální služby, vzdělávání, životní prostředí a mnoho dalších. Dosud tradované členění a kvantifikace základních determinantů zdraví odpovídá rozdělení na 50 % životní styl, 20 % životní prostředí, 20 % genetická predispozice a jen 10 % vlastní zdravotní péče a přístup k ní.⁸³

Někteří autoři⁸⁴ v rámci výsledků zdravotní péče rozlišují efektivitu a kvalitu, jiní⁸⁵ v rámci kvality tuto ještě specifikují na standardy výsledků péče, v kterých je mimo jiné zahrnuta i efektivita. Další možné členění výsledků zdravotní péče zahrnuje ještě vstřícnost, dostupnost, bezpečnost, etiku a korupci. V dalším textu budu převážně používat zjednodušeného „členění“ výsledků zdravotní péče na pojem *kvalita*.

V rámci teorie i praxe řízení zdravotnictví existují různé názory na to, zda a jak je možné kvalitu zdravotní péče sledovat a průběžně zvyšovat. Přes různé názory je dnes obecně akceptováno, že kvalita zdravotní péče není dána sama o sobě a je nutné ji explicitně a systematicky sledovat, aby byla dosažena její standardní úroveň. Podle doporučení vyplývajících z řady dokumentů WHO i Rady Evropské unie by se měl požadavek zajišťování kvality zdravotní péče stát součástí zdravotní politiky v každé zemi.⁸⁶

Novodobý důraz na sledování kvality péče ve zdravotnictví má celou řadu důvodů. Nároky pacientů na kvalitu všeobecně rostou. Pacienti jsou stále vzdělanější, informovanější a sebevědomější, na což zdravotnictví musí reagovat. Je prokázáno, že **léčebná péče, poskytovaná různými zdravotnickými zařízeními i různými lékaři, je z hlediska kvality značně rozdílná**. Přitom jde o péči vysoce odbornou, pro jejíž posouzení nemá laická veřejnost téměř žádné nástroje.

Ani ČR nezůstává stranou těchto trendů, alespoň v rovině programových dokumentů. V usnesení vlády ČR č. 458/2000 o národní politice podpory jakosti (2000) a v Dlouhodobém programu zlepšování zdravotního stavu obyvatelstva České republiky – Zdraví 21 (2002) je uveden záměr zvyšovat kvalitu zdravotní péče. Jedná se o cíl č. 16 „Řízení v zájmu kvality“, kde se kromě jiného počítá se zaváděním objektivních metod měření kvality výsledků péče u 5-10 klíčových skupin onemocnělých. Navíc, téměř všechny strategické materiály, které v poslední době ve zdravotnictví vznikly (Julínek, 2004; Mátl et al., 2008), obsahují zmínku nebo i závazek

⁸¹ CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o možných změnách zdravotnictví v ČR, Praha, leden 2009, str. 16, ISBN 978-80-85047-36-3.

⁸² CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o možných změnách zdravotnictví v ČR, Praha, leden 2009, str. 12, ISBN 978-80-85047-36-3.

⁸³ CHYTIL M. A KOL. : Zpráva o stavu, vývoji a výhledu zdravotnictví v ČR, Praha 2008, str. 104-105, ISBN-13 978-80-85047-35-6.

⁸⁴ Miroslav Chytil a kol.

⁸⁵ Hana Janečková a Helena Hnilicová

⁸⁶ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 169, ISBN 978-80-7367-592-9.

prosazovat opatření, jejichž cílem je zvyšování kvality zdravotní péče. Všechna tato prohlášení mají však většinou **deklaratorní charakter a jejich konkretizace a důsledná realizace v praxi chybí.**⁸⁷

Standardizace ve zdravotnictví

Standard či standardizace jsou mezinárodně užívané termíny pro zavádění a harmonizaci jednotných a všeobecně identifikovatelných způsobů, norem a směrnic, které se týkají správného používání technologií a uplatňování dobré praxe ve většině oborů lidské činnosti. Záměrem je, aby standardy byly používány v co nejširším měřítku, pokud možno mezinárodně, a aby jejich parametry bezpečnosti a spolehlivosti mohly být srovnatelné s těmi, které jsou užívány v ostatních zemích.

Standardy ve zdravotnictví se mohou týkat provozních podmínek, ve kterých je péče poskytována, probíhajících procesů péče a dosažených výsledků.

Provozní standardy se týkají personálního zajištění a materiálně-technického vybavení pracovišť.

Konkrétně jde o adekvátní počet i kvalifikaci lékařů, sester a dalších pracovníků a o požadovanou délku jejich praxe. O používání odpovídajících technologií. O užívání spotřebního materiálu s požadovanými parametry, o vedení dokumentace atd. Tyto standardy bývají mnohdy kodifikovány legislativně. Jako příklad lze uvést v ČR platný zákon č. 123/2000 Sb., o prostředcích zdravotnické techniky, který definuje požadavky na technické a technologické parametry zdravotnických prostředků. Dalším příkladem existující praxe u nás je standardizace zdravotnické dokumentace, která je od roku 2006 upravena vyhláškou č. 385/2006 Sb., o zdravotnické dokumentaci. Rovněž kompetence zdravotnických pracovníků a požadavky na jejich kvalifikaci jsou upraveny právními i komorovými předpisy (zákon č. 95/2004 Sb., zákon č. 96/2004 Sb. či stavovský předpis č. 16 ČLK).

Procesní standardy jsou především doporučené postupy správné klinické praxe, tedy postupy léčby jednotlivých chorob. Doporučené postupy vycházejí z validních, vědecky podložených a ověřitelných údajů o účinnosti různých terapeutických postupů. Existence doporučených postupů usnadňuje lékařům rozhodování o volbě terapie při léčení konkrétních pacientů a zvyšuje pravděpodobnost její úspěšnosti. Cílem doporučených postupů je zvýšit efektivitu léčby, a to nejenom medicínskou, ale také ekonomickou. Správná volba terapie ušetří prostředky vynakládané často zbytečně na neefektivní postupy. K procesním standardům patří také popsání postupů přijímání a propouštění pacientů, překládání pacientů a způsoby zajišťování kontinuity péče, ošetřovatelské postupy, standardy pro komunikaci ve zdravotnictví a jiné.⁸⁸

Standardy výsledků péče - teoreticky by se mělo jednat o nejdůležitější standardy zdravotní péče, které se týkají stanovení žádoucích a dosažitelných výsledků v jednotlivých oblastech péče. Standardy tohoto typu jsou vždy vztaheny k určitému zvolenému kritériu a plní funkci normy. Jsou vyjádřením toho, co by mělo být dosaženo nebo co by mělo být splněno. Mohou se týkat celého zdravotnického systému – např. novorozenecké a kojenecké úmrtnosti, ukazatelů celkové nebo specifické morbidity či mortality, střední délky života či ukazatelů vztahujících se ke kvalitě života (QALY a DALY⁸⁹) nebo konkrétního zdravotnického zařízení - výskytu nosokomiálních infekcí, akceptovatelného procenta komplikací po určitém invazivním výkonu, např. po srdeční katetrizaci, míry úmrtnosti při akutním infarktu myokardu nebo časné úmrtnosti po centrální mozkové příhodě. K výsledkovým standardům patří také úroveň spokojenosti pacientů.

Ministerstvo zdravotnictví ČR vypracovalo a v roce 2006 též vyzkoušelo metodiku hodnocení kvality péče v organizacích přímo řízených MZ ČR, která dostala název „**Systém vyhodnocování kvality péče poskytované zdravotnickými zařízeními**“. Podle této metodiky, která se v managementu kvality označuje jako benchmarking (srovnávání s konkurenčními firmami, identifikace nejlepších postupů v jiných organizacích a učení se z nich), proběhlo hodnocení výsledků péče v přímo řízených nemocnicích. Vyústilo v sestavení žebříčku nemocnic podle stanovených ukazatelů a nemocnice se tak mohly navzájem srovnávat.

Hodnocení však nebylo odbornou veřejností považováno za dostatečně objektivní, protože neproběhla žádná diskuse týkající se výběru a definice srovnávaných ukazatelů a projekt nebyl podepřen dostatečnými odbornými

⁸⁷ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 172, ISBN 978-80-7367-592-9.

⁸⁸ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 173-176, ISBN 978-80-7367-592-9.

⁸⁹ **QALY (Quality Adjusted Life Year)** - hodnotí kvalitu života s jistou zdravotní intervencí ve srovnání se stavem bez takové intervence. Kvalita života ovlivněná zdravotním stavem se měří na škále s význačnými body 1 a 0, odpovídajícími naprostému zdraví a smrti. Vnímání resp. hodnocení kvality života při různých zdravotních stavech se provádí při individuálních pohovorech s hodnotící skupinou pomocí speciálních technik. Vzhledem k tomu, že vytvoření věrohodné škály hodnocení kvality života v závislosti na zdravotním stavu je poměrně náročné a současně je žádoucí takové hodnocení standardizovat, bylo vytvořeno několik škál hodnotících zdravotní stav pacienta z hlediska jeho mobility, fyzické a sociální aktivity a symptomů nemoci. Hodnocení každého atributu pacientova stavu a přiřazených vah umožní vypočítat jediné číslo vyjadřující kvalitu pacientova života.

DALY (Disability Adjusted Life Year) - bylo zavedeno a je doporučováno WHO. Od hodnocení podle QALY se liší jen tím, že pracuje s konstantní očekávanou délkou života, váhy byly přiřazeny panelem odborníků WHO, a na rozdíl od QALY mohou nabývat jen sedmi diskrétních hodnot a pracuje se věkovými indexy, které snižují váhu roků ve stáří. (NĚMEC J. : Principy zdravotního pojištění, Grada Publishing, a. s., 1. vydání, Praha, 2008, str. 38-40, ISBN 978-80-247-2628-1.)

argumenty. Diskuse s odborníky z praxe o metodice srovnávání je přitom považována za klíčový požadavek ve všech obdobných programech. Později byl popsán způsob srovnávání nemocnic zrušen⁹⁰.

Akreditace zdravotnických zařízení

Smyslem akreditací je vytvoření takového prostředí, které stimuluje ke kontinuálnímu zvyšování kvality poskytované péče. Nejčastěji bývá akreditační proces spojován s akreditací nemocnic. Původ lze nalézt ve Spojených státech amerických, kde akreditace nemocnic je historicky spojena s iniciativou Asociace amerických chirurgů, která vypracovala mechanismus sledování kvality chirurgické péče s cílem identifikovat méně kvalitní poskytovatele, nalézt příčiny horších výsledků a sjednat nápravu. Nemocnice, které chtěly zlepšovat kvalitu chirurgické péče, se zapojily do tzv. nemocničního standardizačního programu a byly podle něj posuzovány. Systém se osvědčil a později se k této iniciativě přidaly ostatní lékařské svazy a vytvořily dodnes existující subjekt, *Spojenou komisi pro akreditaci zdravotnických zařízení, Joint Commission (JC)*. Ta je v současné době velmi významnou a vlivnou institucí a jedním z důležitých garantů kvality léčebné péče v USA. Pokud chce nemocnice léčit pacienty, za které hradí zdravotní péči stát v programu Medicare, musí být touto organizací akreditovaná.

Za podpory WHO a ve spolupráci Joint Commission a mezinárodního týmu odborníků vznikla koncem devadesátých let minulého století *Mezinárodní akreditační komise (Joint Commission International, JCI)*. V ČR získaly do roku 2008 akreditaci od JCI Ústřední vojenská nemocnice, Ústav hematologie a krevní transfuze a Nemocnice Na Homolce.

Akreditační standardy se týkají výsledků péče dosahovaných v rámci jednotlivých odborností i v rámci celé nemocnice. V rámci akreditace se sledují takové ukazatele **kvality péče**, jako jsou *nemocniční letalita* (počet úmrtí v nemocnici), *míra pooperačních komplikací*, *výskyt nosokomiálních infekcí*, *počet opětovných hospitalizací* pro stejnou diagnózu, *průměrná délka hospitalizace*, trend v počtu přijímaných pacientů a způsob vedení dokumentace. V rámci akreditačních standardů se sledují především tyto procesy:

- uplatňované diagnostické a terapeutické postupy,
- ošetrovatelská péče,
- podávání a skladování léků a vše, co s tím souvisí,
- urgentní příjmy,
- návaznost úkonů a kontinuita péče,
- spokojenost pacientů (včetně stížností) a dodržování práv pacientů,
- ekonomické řízení nemocnice,
- hygienická a protiepidemická opatření,
- péče o zaměstnance.

Akreditace se snaží postihnout nejenom výkonovou stránku nemocnice, tj. dosahované klinické výsledky, ale také organizační kulturu a celý chod nemocnice. Výběr sledovaných indikátorů se řídí zásadou, že je třeba co nejvíce sledovat skutečný přínos a dopad péče na pacienty. V duchu této zásady je potom za podstatné považováno ověřování toho, zda nemocnice „dělá to, co dělat má, a dělá to dobře“. „Konat v nemocnici správné věci“ znamená především poskytovat pacientům péči, která je pro ně nezbytná (tj. není pochyb o její potřebě) a je považována za přiměřenou a vhodnou. Jako přiměřené jsou hodnoceny takové procedury a výkony, u kterých očekávaný užitek pro pacienta podstatně převyšuje očekávaná rizika. **Je prokázáno, že poskytování nadbytečné péče patří k významným rizikům moderního zdravotnictví.** Nadbytečná péče představuje procedury a zákroky, které mají pro pacienta minimální nebo nejistý diagnostický nebo terapeutický přínos, a pacientovi tudíž neprospívají, ba naopak jej zatěžují a ohrožují. Vedle rizika poškození pacientů znamená nadbytečná péče plýtvání zdroji, které by mohly být využity jinde a lépe.⁹¹

V České republice z iniciativy Asociace nemocnic v ČR vznikla v roce 1998 pod vlivem odborníků z Joint Commission **Spojená akreditační komise ČR (SAK)**. Do října 2010 bylo akreditováno 43 zdravotnických zařízení, z toho je většina nemocnic akutní péče, jedna nemocnice pro následnou péči, jedna poliklinika, tři psychiatrická centra a několik odborných léčebných ústavů⁹².

Získání akreditace však zatím není spojeno se získáním nějakých výhod ze strany zdravotních pojišťoven ani ze strany státních orgánů. Nejsou také k dispozici objektivní informace o tom, jaké poznatky má o akreditaci nemocnic veřejnost a jaký dopad má existence tohoto systému na samotnou kvalitu péče. Lze se domnívat, že čeští pacienti v současné době údajně z akreditačních šetření nijak zvlášť nesledují a nevyužívají při svém rozhodování o výběru nemocnice⁹³.

⁹⁰ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 192-193, ISBN 978-80-7367-592-9.

⁹¹ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 182-186, ISBN 978-80-7367-592-9.

⁹² <http://www.sakcr.cz/akreditovana-zarizeni.php>

⁹³ JANEČKOVÁ H., HNILICOVÁ H. : Úvod do veřejného zdravotnictví, Portál, s. r. o., Praha 2009, str. 187-188, ISBN 978-80-7367-592-9.

2.5. Finanční toky ve zdravotnictví-„odměny hráčů“

Celkové výdaje na zdravotnictví dosáhly v roce 2008 v absolutním vyjádření **262645 mil. Kč**. V roce 2008 byla převážná část výdajů na zdravotnictví hrazena systémem **veřejného zdravotního pojištění**, které krylo **76,4 %** výdajů, **státní a územní rozpočty** uhradily **7 %** celkových výdajů a **soukromé výdaje** tvořily **16,6 %**⁹⁴.

Poskytovatelé Nemocnice

Mezi poskytovateli zdravotní péče zaujímají výsadní postavení **nemocnice**. Jejich celkové náklady ke konci roku 2008 dosáhly hodnoty **112,1 mld. Kč** a oproti předchozímu roku vzrostly o 8%. Nákladově nejvýznamnější položku představují **mzdy (osobní náklady)**, jejich podíl činil **43,2 %**. Celkový průměrný měsíční plat všech kategorií zaměstnanců činil **24 867 Kč**. Celkový průměrný měsíční plat **lékařů** činil **45 781 Kč**. Z celkového počtu **12 000** lékařů a zubních lékařů (odměňovaných podle platných předpisů o platu) bylo **55 %** zařazeno ve 14. platové třídě s průměrným měsíčním platem **53 213 Kč**. Průměrný měsíční plat **všeobecných sester a porodních asistentek** představoval zhruba polovinu průměrného měsíčního platu lékařů a zubních lékařů. Celkový průměrný měsíční plat činil **24 221 Kč**. Všeobecné sestry a porodní asistentky jsou zařazeny převážně v 8. až 10. platové třídě, více než polovina z nich (**56 %**) je zařazena v 9. platové třídě s celkovým průměrným platem **23 311 Kč**.⁹⁵

Samostatné ambulance

Celkové náklady zdravotních pojišťoven na všechny samostatné ambulance (20273⁹⁶) v roce 2008 dosáhly **48,164 mld. Kč**⁹⁷, což činí v průměru roční příjmy na 1 ordinaci **2,376 mil. Kč**.

Náklady zdravotních pojišťoven na ordinace **praktických lékařů, stomatologů a ambulantních specialistů** jsou obsaženy v *Tabulce č. 2*.

Tabulka č. 2: Náklady zdravotních pojišťoven na ordinace lékařů

Druh zdravotní péče	Náklady v mil. Kč	Počet lékařů	Průměrné roční náklady na 1 lékaře v tis. Kč
Praktické lékařství	10 160	6 583	1 543
Stomatologie	9 155	5 918	1 547
Specializovaná ambulantní péče	17 838	6 580	2 711

Lékárenská zařízení

Lékárenskou péči dle Registru zdravotnických zařízení zajišťovalo v roce 2008 2 566 lékáren a 219 výdejen zdravotnických prostředků, jejichž **tržby za léčiva a zdravotnické prostředky** dosáhly **66 023 mil. Kč**.⁹⁸ Pouze část těchto tržeb byla hrazena z veřejných zdrojů (ze zdravotního pojištění), a to **38 391 mil. Kč**.⁹⁹ Velmi zajímavá zjištění nám poskytují údaje ze struktury nákladů zdravotních pojišťoven za rok 2008 (*Tabulka č. 3*), kde u **léků vydaných na recepty a zdravotnické prostředky vydané na poukazy** došlo ke **snížení výdajů** oproti roku 2007. U všech ostatních nákladových položek došlo ke **zvýšení** oproti roku 2007.

Tabulka č. 3: Struktura nákladů zdravotních pojišťoven na zdravotní péči

Druh zdravotní péče	Náklady v mil. Kč	Podíl nákladů v %	Index (2007=100)
Celkem	193 669	100,0	106,8
Ambulantní péče	48 164	24,9	110,9
z toho: praktických lékařů	10 160	5,2	118,2
stomatologická péče	9 155	4,7	101,4
specializovaná ambul. péče	17 838	9,2	112,1
Ústavní péče(nemocnice)	99 184	51,2	107,4
Léky a zdravotnické prostředky	38 391	19,8	99,1

⁹⁴ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 191, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁹⁵ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 192, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁹⁶ ČSÚ: Statistická ročenka České republiky 2009, Scientia, Praha 2009, 1. vyd., s. 23-1, ISBN 978-80-250-1948-1.

⁹⁷ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 200, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁹⁸ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 193, ISBN 978-80-7280-845-8.

⁹⁹ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 199, ISBN 978-80-7280-845-8.

Plátcí zdravotnických služeb-pojišťovny

Zdravotní pojišťovny v České republice mají stanovený maximální limit **provozních nákladů 3, 5 %** z celkových příjmů. Provozní náklady všech zdravotních pojišťoven za rok 2008 dosáhly **7 064 mil. Kč** a tvořily **3, 34 %** z celkových příjmů (**211 360 mil. Kč**)¹⁰⁰.

Zajímavým zjištěním je skutečnost, že v systému veřejného zdravotního pojištění v České republice jsou provozní náklady v procentním vyjádření na jedné z nejnižších úrovní ve srovnání s obdobnými zdravotně pojistnými systémy zemí Evropské unie (*Tabulka č. 4*), ale i systémy, jež jsou financovány centralizovaně (Velká Británie, Francie)¹⁰¹

Tabulka č. 4: Srovnání provozních nákladů zdravotních pojišťoven v ČR a v některých evropských státech (v % z celkových příjmů)

Země	Česká republika	Slovensko	Lucembursko	Holandsko	Francie	Švýcarsko	Belgie	Něme
Provozní náklady (v%)	3, 2	3, 5	3, 6	4, 4	5, 5	5, 6	4, 5	5, 6

Výrobci a dodavatelé léků a zdravotnické techniky

Odhaduje se, že celkový světový obrat sektoru farmaceutických výrobců překoná v roce 2010 825 miliard dolarů. V české republice dnes už jen těžko můžeme mluvit o české farmacii, spíše jde o farmacii pěstovanou na území česka. Na našem „malém trhu“ přesto působí všichni významní globální hráči (Pfizer, Johnson & Johnson, Roche, GlaxoSmithKline, Novartis, Sanofi-Aventis, Abbott, Eli Lilly).

Celková finanční hodnota léčivých přípravků distribuovaných za rok 2009 v České republice, v **cenách výrobců**, tj. bez obchodní přírážky ze strany distributorů a lékáren a bez DPH, činila **58, 23 mld. Kč**, z toho zhruba polovina byla hrazena ze zdravotního pojištění.¹⁰² Podrobnější statistiky o obrazech a podílech jednotlivých výrobců na českém trhu nejsou k dispozici, proto spíše pro zajímavost uvádím **profitové marže** (míry zisku před zdaněním vztažené k obratu) u některých nadnárodních koncernů: Pfizer – **17, 3 %**, Abbott – **18, 3 %**, Eli Lilly – **19, 8 %**¹⁰³, Novartis – **23, 3 %**, Astra-Zeneca – **21, 8 %**, Roche – **17, 3 %**, GlaxoSmithKline – **32, 3%**.¹⁰⁴

(Pokračování v příštím čísle)

¹⁰⁰ ZDRAVOTNICKÁ ROČENKA ČR, Ústav zdravotnických informací ČR, Praha 2009, str. 199, ISBN 978-80-7280-845-8.

¹⁰¹ <http://www.szper.cz/index.php?c=tisk>

¹⁰² <http://www.sukll.cz/4-ctvrtleti-a-za-cely-rok-2009>

¹⁰³ <http://www.tribune.cz/clanek/18806>

¹⁰⁴ <http://www.ceskamedicina.cz/cz/ceska-medicina-novinky/nad-patenty-se-smraka>